

samk

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

PÄIVI JALO
HELI SIHVO

Vankien kokemuksia vankeusajan työstä ja opiskelusta

KUNTOUTUKSEN OHJAUKSEN TUTKINTO-OHJELMA
2024

TIIVISTELMÄ

Jalo, Päivi, Sihvo Heli: Vankien kokemuksia vankeusajan työstä ja opiskelusta
Opinnäytetyö, AMK
Kuntoutuksen ohjauksen koulutusohjelma
Helmikuu 2024
Sivumäärä: 62

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millainen merkitys vankeusaikana tehdyllä työllä ja opiskelulla on 18–35-vuotiaiden suomea puhuville miesvangeille. Opinnäytetyön tarkoituksena oli Jyväskylän vankilan vangeilta saadun haastatteluaineiston avulla tuoda vankien ajatuksia ja kokemuksia esiin mahdollista kehittämistyötä varten. Työmme yhteistyötahoina toimivat Rikosseuraamuslaitos ja Jyväskylän vankila.

Teoriaosuudessa käsiteltiin vankien opiskeluun, työhön ja niihin ohjaamiseen sekä niiden toteuttamisen pohjana tarvittavaan työ- ja toimintakykyyn liittyviä asioita. Taustalla olevia lakeja, säädöksiä ja hankkeita sekä Rikosseuraamuslaitoksen että Jyväskylän vankilan linjausten ja sääntöjen vaikutusta vankien työhön ja opiskeluun tuotiin myös työssä esiin.

Opinnäytetyömme lähestymistapa on kvalitatiivinen ja tutkimuksellinen osuus suoritettiin teemahaastatteluina. Haastattelut toteutettiin neljän vangin yksilöhaastatteluina Jyväskylän vankilassa. Lisäksi etsimme tietoa myös kirjallisuudesta ja muista lähteistä. Haastatteluissa saadun aineiston perusteella saatiin tietoa vankien näkökulmasta laajasti vankeusajan työhön ja opiskeluun liittyen.

Opinnäytetyömme nosti esiin vankien vankeusajan työn ja opiskelun merkityksellisyys paitsi vankeusaikana myös tulevaisuuden näkökulmasta. Työntekijöiden asenne, ohjauksen ja tuen merkitys sekä rahan vaikutus nousivat erityisesti haastatteluissa esiin. Rahalla oli suuri merkitys motivoitumiseen, työn tekemiseen, opiskeluun sekä tulevaisuuden suunnitelmiin. Rangaistusajan suunnitelman kirjaukset sekä lait, säädökset ja vankilan säännöt määrittivät vankien mahdollisuutta opiskeluun ja työn tekemiseen. Lisäksi tuli ilmi, että vangit luottavat hyvin harvoin, jos kehenkään. Positiivista opinnäytetyön tuloksissa oli, että moni vangeista oli saanut motivaation opiskeluun juuri vankilassa.

Avainsanat: työ, opiskelu, ohjaus, työ- ja toimintakyky, rangaistusajan suunnitelma, Rikosseuraamuslaitos.

ABSTRACT

Jalo, Päivi, Sihvo, Heli: Prisoners' experiences of working and studying while in prison.

Bachelor's thesis

Degree Programme in Rehabilitation counselling

February

Number of pages: 62

The goal of this thesis was to research the impact of working and studying during imprisonment. Prisoners interviewed for this thesis were 18–35-year-old, Finnish speaking male prisoners. The purpose of this thesis was to bring thoughts and experiences for development work from the interview material of prisoners of Jyväskylä's prison. This thesis was made in cooperation with the Prison and Probation Service of Finland and Jyväskylä prison.

In the theory section things regarding studying, work, and their guidance as well as the basis needed for execution such as ability to work and working order. Laws, statutes, and projects in the background along with the effects of policies and statutes set by the Prison and Probation Service of Finland and Jyväskylä prison to the work and studying of the prisoners were brought up in this thesis.

The approach for our thesis was qualitative and the research was done using semi-structured interviews, as well as research from literature and other sources. Through the material collected from the interviews, a vast amount of information from the perspective of prisoners was gained regarding working and studying during imprisonment.

Our thesis highlights the importance of working and studying not only during imprisonment, but also from a future perspective. Attitude of the employees, importance of guidance and support, as the impact of money stood out from the interviews. Money had a significant impact on motivation, doing the work, studying and future plans. The entries on sentence plan, laws, statutes, and rules of the prisoners' opportunity to study and work. In addition, it came up, that prisoners trust very few people if not anyone. A Positive finding from the thesis was that many prisoners had gotten motivation to study from prison.

Keywords: job, study, guidance, ability to work and function, sentence plan, Prison and Probation Service of Finland.

ALKUSANAT

Haluamme kiittää Rikosseuraamuslaitosta hyvästä yhteistyöstä sekä mielenkiinnosta työtämme kohtaan. Lisäksi kiitämme vankeja haastatteluihin osallistumisesta sekä heidän ajatustensa ja kokemustensa jakamisesta. Arvostamme kovasti Jyväskylän vankilan henkilökunnan apua ja positiivista asennetta opinnäytetyöhömmme liittyen. Erityiskiitos Laura Viherrannalle suuresta henkilökohtaisesta panoksesta ja antamastasi ajasta. Lämpimät kiitokset opinnäytetyöohjaajallemme lehtori Sanna Marjamäelle. Kiitos myös muille työmme eri vaiheissa tukena ja apuna olleille sekä työn valmistumisessa myötävaikuttaneille.

SISÄLLYS

ALKUSANAT.....	4
1 JOHDANTO	6
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	8
2.1 Rikosseuraamuslaitos	8
2.1.1 Jyväskylän vankila	8
2.2 Vankeusajan opiskelun, työn ja ammatillisen kuntoutuksen taustaa ..	13
2.2.1 Aiemmat tutkimukset, selvitykset ja taustalla olevat lait.....	13
2.2.2 Rikosseuraamuslaitoksen hankkeita.....	17
2.3 Vankien työ- ja toimintakyvyn arviointi vankilassa	18
2.4 Vankeusajan opiskelumahdollisuudet.....	19
2.5 Työn tekeminen vankeusaikana	22
2.6 Ammatillinen kuntoutus vankilassa.....	25
3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	26
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	27
4.1 Opinnäytetyön lähestymistapa, aineisto ja menetelmät.....	27
4.2 Kohderyhmä	29
4.3 Opinnäytetyön toteutus ja eteneminen	29
4.4 Analyysi, raportointi, säilytys ja julkaiseminen	32
4.5 Opinnäytetyön eettiset lähtökohdat ja luotettavuus	33
5 TULOKSET	34
5.1 Vankien vankeusajan opiskeluun ja työhön ohjautumiseen sekä opiskeluun ja työhön vaikuttavat seikat	34
5.1.1 Vankien yksilölliset tarpeet, toiveet sekä niiden huomioiminen..	34
5.1.2 Opintoihin ja työhön ohjautuminen, motivoituminen ja palautteen merkitys.....	36
5.1.3 Oppimista ja opiskelua tukevat ja haittaavat tekijät.....	38
5.1.4 Vankilan työntekijöiden asenne ja ammattitaito	40
5.2 Vankeusaikana tehdyn työn ja opiskelun merkitys ja toivon näkökulma vangeille vankeuden jälkeiseen aikaan valmistautuessa.....	42
5.3 Vankien kehittämisehdotukset vankeusajan opiskeluun ja työhön	44
5.3.1 Haastatteluissa esiin tulleet muut kehittämiskohteet.....	45
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	46
LÄHTEET	63
LIITTEET	70

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössämme haluamme tuoda esiin vankien ajatuksia ja kokemuksia vankeusajan opiskeluun ja työhön liittyen, mahdollista kehittämistyötä silmällä pitäen. Olemme keränneet tietoa teemahaastattelun avulla Jyväskylän vankilan miespuolisilta 18–35-vuotiailta suomenkielisiltä vangeilta. Työn tavoitteena oli selvittää muun muassa sitä, millaisen merkityksen vangit antavat vankeusajan työlle ja opiskelulle.

Aihe on tärkeä ja yhteiskunnallinen siksi, että vangin vankeusaika on yhteiskunnalle valtava kustannuserä. Rikosseuraamuslaitoksen tiedoista selviää, että vuonna 2022 yhden vangin vuorokausihinnaksi suljetussa laitoksessa tuli 233 euroa, avolaitoksessa 181 euroa ja valvotussa koevapaudessa 58 euroa. Uusintarikollisuuden ehkäisy sekä sen vähentäminen on yksi rikosensorjunnan keskeisistä päämääristä. Tutkimukset osoittavat, että vangeilla on 37–60 % uusimisriski vapauduttuaan vankilasta (Rikosensorjunta.fi). Vankeusajan hyödyntäminen olisi paitsi vankien itsensä myös yhteiskunnan etu. Moni vanki haluaisi jättää rikollisen elämän taakseen, mutta ei siihen pysty omin voimin. Rikoskierteen katkaisemisessa ja uuden elämäntavan opettelussa oikea-aikainen ja oikeanlainen tuki sekä kuntoutus on ehdottoman tärkeää. Väheksyä ei kannata myöskään vankilan työtoiminnan ja koulutuksen merkitystä. Niillä on suuri vaikutus vankilan arjen normalisoinnissa.

Tämän hetken tiedon mukaan noin puolet koko maan vangeista osallistuu työtoimintaan ja ¼ vangeista opiskelee. Työ ja koulutus tarjoaa myös hyvän mahdollisuuden vangin työ- ja toimintakyvyn arviointiin. Koulutuksella ja työtoiminnalla on tarkoitus vaikuttaa uusintarikollisuuden vähentämiseen, vankien työllistymiseen vankilasta vapautumisen jälkeen, itsetunnon paranemiseen, asenteisiin, sosiaalisiin taitoihin, elämönhallintaan sekä vankien kokonaishyvinvointiin. (Rikosseuraamuslaitos, 2023h.)

Työn aihe sekä kiinnostus selvittää asiaa tarkemmin nousi esiin toisen tekijän työharjoittelujakson ja vapaaehtoistöiden kautta. Toisella työn tekijöistä ei ole mitään kosketuspintaa vankeihin. Tämä antaa opinnäytetyön tekoon kaksi eri näkökulmaa.

Vankien elämässä on monenlaisia haasteita ja kuntoutuksen tarvetta. Vankien avun ja tuen tarve on suuri. Taustalla vaikuttavat mm. lapsuuden kokemukset, lukutaidottomuus, oppimisvaikeudet, päihdeongelmat, vihanhallintataidot, digitalisaation tuomat haasteet, puutteelliset arjen taidot sekä haasteet selviytyä esimerkiksi ihmissuhteissa. Edellä mainitut asiat selittävät vankien heikkoa koulutustasoa. Matalalla koulutustasolla puolestaan on Suomessa todettu olevan vahva yhteys rikolliseen käyttäytymiseen. (Virtanen, Aaltonen, Tyni & Kivivuori, 2020.)

Olemme käyttäneet yhtenä tiedonlähteenä opinnäytetyössämme 11.10.2022 päivitettyä Jyväskylän vankilan tulo-opasta. Opinnäytetyötä tehdessämme ilmeni, että osa Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan nimikkeistä on muuttunut. Olemme muuttaneet nimikkeet ja luvut ajan tasaisiksi Jyväskylän vankilan työntekijän avustuksella. Vankien suorat lainaukset on työssämme merkitty lainausmerkeillä.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Rikosseuraamuslaitos

Opinnäytetyömme yhtenä yhteistyötahona Jyväskylän vankilan ohella toimii Rikosseuraamuslaitos. Opinnäytetyön suunnitelman pohjalta on saatu Rikosseuraamuslaitoksen tutkimuslupa ja se ohjaa työtämme. Rikosseuraamuslaitosta ja heidän toiveitaan on kuultu opinnäytetyön kohdetta pohdittaessa. Rikosseuraamuslaitos toimii Oikeusministeriön alaisena ja sen tarkoitus on ennalta ehkäistä uusintarikollisuutta sekä parantaa yhteiskunnan turvallisuutta. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta on säädetty laissa rikosseuraamuksesta 953/2009 ja valtioneuvoston asetuksessa Rikosseuraamuslaitoksesta. (Rikosseuraamuslaitos, 2023d.) Lain mukaan toimiminen tarkoittaa Rikosseuraamuslaitoksessa normaalisuusperiaatteen toteuttamista, josta säädetään vankeuslaissa. Käytännössä normaalisuusperiaate tarkoittaa sitä, että vankilan olot tulee olla periaatteiltaan ja käytännöiltään samankaltaiset kuin yhteiskunnankin ellei laissa toisin säädetä. (Kaurala & Kylämarttila, 2010, s. 6.)

Rikosseuraamuslaitoksen tarkoitus on valmentaa vankeja rikoksettomaan elämään. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on vankien tutkintavankeuden, yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten toteuttaminen lainmukaisesti ja turvallisesti. Rikosseuraamuslaitos vastaa myös kansainvälisten siirtojen toteuttamisesta sekä vankien kuntoutuksesta. Rikosseuraamuslaitoksella työskentelee noin 2600 henkilöä ympäri Suomea. (Rikosseuraamuslaitos, 2023e.) Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyökumppaneita ovat muun muassa muut viranomaistahot, kolmas sektori, järjestöt, palveluntuottajat, kokemusasiantuntijat ja vankien läheiset (Rikosseuraamuslaitos, 2023i).

2.1.1 Jyväskylän vankila

Jyväskylän vankila on vapautteen valmentava avolaitos, jossa on kahdeksan paikkaa 18–20-vuotiaille miehille ja 52 paikkaa muille miesvangeille. Jyväskylän vankila ja yhdyskuntaseuraamustoimisto toimivat yhdistelmäyksikkönä

samoissa tiloissa, jolloin molempien palveluita voidaan joustavasti hyödyntää. Vankilan sijainti kaupungin keskustassa tarjoaa hyvät mahdollisuudet vankilan ulkopuolisten kuntoutus-, opiskelu- ja virkistyspalveluiden käyttämiseen. (Rikosseuraamuslaitos, 2023b.) Työntekijöiden ja haastattelemamme vankien mukaan Jyväskylän vankilassa on monipuoliset työ- ja harrastemahdollisuudet, esimerkkinä vankilan ja lähialueen kuntosalit, uimahalli, kävelylenkit, opiskelu ja työtoiminta.

Ennen vankilaan tuloa vangille on laadittu henkilökohtainen rangaistusajan suunnitelma (ransu). Se ohjaa rangaistusajan suorittamista, vapauttamista sekä ehdonalaista vapautta. Rangaistusajan suunnitelmassa on määritelty tavoitteet, joita kohti vankeusaikana tulee työskennellä. Suunnitelman ja vankilan tarjoamien mahdollisuuksien perusteella vanki sijoitetaan vankilan toimintaan. Vanki voi itse vaikuttaa rangaistusajan suunnitelman etenemiseen työskentelemällä yhdessä henkilökunnan kanssa rangaistusajan suunnitelmaan asetettuja tavoitteita kohti. Rangaistusajan suunnitelman eteneminen vaikuttaa muun muassa valvottuun koevapauteen sijoittamiseen sekä poistumislupiin. Rangaistusajan suunnitelman toteutumista seurataan säännöllisesti ja se otetaan vähintään kolme kertaa vuodessa vankilassa tarkasteltavaksi. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 4.)

Vankeusrangaistuksen ajaksi vangille nimetään vastuuvirkamies. Hän huolehtii rangaistuksen täytäntöönpanon sujuvuudesta ja on vankeusrangaistuksen ajan vangin arjessa aktiivisesti läsnä. Vastuuvirkamiehen kanssa vanki voi ottaa esille itseään koskevia asioita, kuten rangaistusajan suunnitelman tavoitteet sekä niiden edistämisen ja keinot tavoitteiden saavuttamiseksi, lupien valmistelun, sähköisen asioinnin tai arjen muut asiat. Vastuuvirkamies kutsuu vangin tulohaastatteluun mahdollisimman pian vankilaan saapumisen jälkeen. Tulohaastattelussa vangin tilanne kartoitetaan ja sovitaan sekä työskentelystä että käytännön järjestelyistä. Vastuuvirkamiehen kanssa sovitaan myös vankilan ulkopuolisesta vapaa-ajan toiminnasta. Rangaistusajan suunnitelman päivittämisestä huolehtiminen kuuluu vastuuvirkamiehelle. Tarvittaessa hän kutsuu koolle työryhmän, johon voi kuulua muita virkamiehiä, kuten työnjohtajia,

sosiaalityöntekijä, psykologi ja valvonta. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 4.)

Vankilan asuinhuoneet on kalustettu valmiiksi. Huoneissa on radio ja televisio. Liinavaatteet saa käyttöön vankilasta. Huoneissa on vankilan puolesta myös matot, verhot ja päiväpeitot. Vangin henkilökohtaisten tavaroiden tulee mahtua omassa asuinhuoneessa niille varattuihin säilytystiloihin. Avovankilassa vangit käyttävät omia vaatteitaan. Hiljaisuus alkaa kello 22.00 ja päättyy 06.00. Tällöin kaikille täytyy antaa nukkumisrauha. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 5–6.)

Vankilassa ruokailu on omatoiminen ja vangeille maksetaan ruokarahaa päivässä 8,35 euroa (tieto saatu vankilasta 2.1.2024). Poistumislupapäiviltä ruokarahaa ei makseta. Kauppaostokset hoidetaan kaupungilla itsenäisesti. Lähialueen kaupoissa on mahdollista asioida tiistaisin ja perjantaisin, kaksi kertaa viikossa. Päiväjärjestyksessä on määritelty kaupassakäyntiajat. Ulkopuolella opiskelemassa tai töissä käyvät hoitavat kauppa-asiointit luvan yhteydessä. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 6–7.)

Vangille voidaan antaa lupa käyttää matkapuhelinta. Vankilasta saa käyttöönsä matkapuhelimen, johon vanki itse hankkii liittymän. Älypuhelimien käyttöön tarvitaan erillinen lupa apulaisjohtajalta. Yksikössä on jokaisella osastolla käytössä sähköisen asioinnin työasema, jolla pääsee rajatusti käyttämään internettiä ja Skypeä. Internetin käyttöön muilla kuin SA koneilla tarvitaan apulaisjohtajalta erillinen lupa. Lupaa haettaessa internetin käyttö on perusteltava yksilöllisesti (esim. opiskelu). Tarvittaessa vangin internetin käyttöä voidaan valvoa. Myös sähköpostiviestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen on mahdollista saada lupa. Sähköpostia voi käyttää virallisten asioiden hoitamiseen, yhteydenpitoon ja opiskeluun. Osaa sähköisistä palveluista voi hyödyntää myös rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumiseen kuten opiskelussa ja kuntoutumisessa. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 8–10.)

Jokaisella vangilla on sähköinen valvonta (jalkapanta). Vankilassa on kunkin yksilöllisen rangaistusajan suunnitelman mukaisesti osallistuttava rikosten

uusimisriskiä vähentäviin toimintaohjelmiin. Vankila-alueella on pienimuotoinen työpaja, jonne voidaan sijoittaa alkuvaiheessa työelämätaitojen arviointijaksolle. Tavoitteena on löytää mahdollisimman monelle vankilan ulkopuolelta työ-, opiskelu- tai muu toimintapaikka. Vankilassa on mahdollisuus saada psykologin sekä sosiaalityöntekijän palveluita. (Rikosseuraamuslaitos, 2023b.)

Suomessa vankien perustoimeentulon maksaa Kela. Täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta vastaa vangin kotikunta. Mikäli vangilla ei kotikuntaa ole, haetaan toimeentulotukea siitä kunnasta, missä vankila on. Vankien kohdalla on käytössä eri perustoimeentulotuen perusosa kuin vapaudessa olevien, sillä vankila vastaa vangin asumisesta, ruoasta ja muista perusasioista. Mikäli vankila ei tarjoa kaikkia aterioita, saa vanki ateriakorvauksen, jota ei lasketa toimeentulotukilaskelmassa vangin tuloiksi. Vanki voi hakea Kelan perustoimeentulotukea silmälasihin, henkilöllisyystodistukseen, lapsen tapaamiseen liittyviin matkakuluihin sekä lyhyen tuomion aikana siviiliasunnon kuluihin, kotivakuutukseen, takuuvuokraan, muuttokustannuksiin sekä perustelusta syystä myös vaatteisiin. Täydentävää toimeentulotukea vanki voi hakea esimerkiksi matkakuluihin, vaatteisiin, huonekaluhankintoihin sekä tavaroiden varastointikuluihin. Vanki hakee toimeentulotukea Kelan lomakkeella, aina Kelasta. (Rikoksetoman elämän tukisäätiö, 2024.)

Osallistuessaan koulutukseen, työhön tai kuntoutukseen vangille maksetaan verotonta toimintarahaa. Toimintaraha on toimintapäivältä 7,35 euroa. Toimintarahaluokkaan vaikuttaa rangaistusajan suunnitelmassa asetettujen tavoitteiden toteutumisen lisäksi osallistumisen kesto ja säännöllisyys. Mikäli vanki saa muulta viranomaiselta taloudellista tukea (esim. opintoraha), voidaan toimintaraha jättää kokonaan maksamatta. Jos vanki osallistuu muun kuin Rikosseuraamuslaitoksen lukuun tehtävään avolaitostyöhön, maksetaan toimintarahan sijaan palkkaa. Tällöin vanki tarvitsee verokortin. Toimintarahan tai palkan lisäksi vangille maksetaan jokaiselta rangaistusajaksi luettavalta päivältä käyttörahaa 1,60 euroa, myös viikonlopun päiviltä. Etuudet ja ansiot maksetaan vangin omalle pankkitilille ja vangilla on käytössään oma pankkikortti. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 10.) Vankilan hyväksymän pankkikortin

maksutapahtumia ja rahamäärää voidaan valvoa, jos katsotaan tarpeelliseksi (Vankeuslaki 767/2005, 9 luku, 3a §).

Vangilla on mahdollisuus vapaa-ajallaan osallistua vankilassa järjestettävään vapaa-ajan toimintaan vankilan päiväjärjestyksen ja tarjonnan mukaisesti. Vapaa-ajan toiminnan järjestämiseen ja suunnitteluun voi osallistua tekemällä esityksiä järjestettävistä vapaa-ajan toiminnoista niistä vastaavalle vankilan virkamiehelle. Jyväskylän vankilassa on kuntosali ja ulkoliikuntapaikka. Vankilan ulkopuolella on mahdollista käydä eri harrastuksissa, mikäli ulkopuolelle poistumisen ehdot täyttyvät. Vangille laaditaan henkilökohtainen aikataulu ulkopuoliseen vapaa-ajan toimintaan. Jyväskylän kaupungin kirjastopalveluita on mahdollisuus käyttää siihen erillisen luvan saatuaan. Vastuu lainaamistaan kirjoista ja muusta materiaalista on lainaajalla itsellään. Myös hengellisiin tilaisuuksiin on mahdollista osallistua ja päästä keskustelemaan hengellisistä asioista. Jyväskylän vankilassa vierailee erilaisia hengellisiä ryhmiä säännöllisesti. Halutessaan vanki voi ainoa poistumislupaa oman uskontokuntansa hengellisiin tilaisuuksiin. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 15–16.)

Vankilassa on vankiterveydenhuollolla poliklinikka, jossa vangin on mahdollista hoitaa terveyteen liittyviä asioita. Poliklinikan kautta voi varata ajan hammaslääkärille ja lääkärille. Sairaanhoitaja on tiistaisin ja torstaisin paikalla. Sairaanhoitajalle voi myös soittaa päivittäin kello 10.00–11.00 välisenä aikana. Poliklinikalle kannustetaan ottamaan yhteyttä myös mielenterveysasioissa. Mikäli vangin sairautta tai vammaa ei voida hoitaa vankiterveydenhuollon puitteissa, hänet siirretään tilapäisesti tutkimuksiin tai hoitoon vankilan ulkopuolelle. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 15.)

Vanki voi vankeusaikana tavata perhettä, ystäviä ja tuttavvia. Eri tapaamismuotoja ovat lapsen tapaaminen, valvottu tapaaminen, valvomaton tapaaminen ja asiamiehen tapaaminen. Myös Skype-videoyhteyden kautta järjestettävä tapaaminen on mahdollinen. Vankilan järjestyssäännöistä ilmenee tarkemmin tapaamisajat, kesto sekä tapaamisiin liittyvät ehdot ja hakemistapa. Vangille voidaan myöntää poistumislupa eli lupa poistua lyhyeksi aikaa vankilasta. Se voidaan myöntää rangaistusajan pituuden, tärkeän syyn tai erittäin tärkeän

syyn perusteella. Poistumisluvan tarkoituksena on tukea yhteyksien säilymistä, yhteiskuntaan sijoittumista sekä vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja. Poistumisluvasta päättää vankilan johtaja, apulaisjohtaja tai määrätyissä tapauksissa Rikosseuraamuslaitoksen operatiivisen vastuualueen johtaja. Poistumislupa on mahdollista myöntää myös saatettuna. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 11–12.)

Vankeutta säätelevät monet normit kuten vankeuslaki, vankilan järjestyssäännöt sekä asuinosaaston päiväjärjestys. Vangin tulee käyttäytyä asiallisesti henkilökuntaa, toisia vankeja ja muita henkilöitä kohtaan. Vangin tulee noudattaa henkilökunnan määräyksiä ja ohjeita. Vankeuslain, vankeusasetuksen, Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintayksikön määräyksen tai vankilan järjestyssäännön rikkomisesta voidaan määrätä kurinpitorangaistus. Kurinpitorangaistus voidaan määrätä myös, mikäli vankilassa tai Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen valvonnan alaisena syyllistyy rikokseen, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi huumausaineen käyttörikos, virkamiehen vastustaminen, haitanteko virkamiehelle, lievä pahoinpitely, pahoinpitely tai sen yritys, lievä vahingonteko, vahingonteko, laiton uhkaus tai vangin varustautuminen aseella. Mikäli vanki aiheuttaa tahallisesti tai huolimattomuudesta vankilalle vahingon (esim. rikkoutuneet tai kadonneet laitteet) on hän velvollinen sen korvaamaan. Viime kädessä asia ratkaistaan tuomioistuimessa. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 15–16.)

2.2 Vankeusajan opiskelun, työn ja ammatillisen kuntoutuksen taustaa

2.2.1 Aiemmat tutkimukset, selvitykset ja taustalla olevat lait

Vankien terveyttä ja hyvinvointia on viimeksi tutkittu vuosina 2005–2010. Tuore THL:n, Vankiterveydenhuollon ja Rikosseuraamuslaitoksen tutkimus Vankien terveys ja hyvinvointi 2023 on monipuolinen tutkimuskokonaisuus. Tutkimus vahvisti muun muassa sen, että vangit ovat moniongelmaisia ja kuu- luvat paljon terveys- ja sosiaalipalveluita tarvitsevien joukkoon. Kun

tutkimuksesta poimii jotakin huomioita niin yli 80 % vangeista on esimerkiksi ongelmia päihteiden käytön kanssa, 46 % miehistä on todettu ADHD, 43 % miehistä on käyttänyt dopingaineita, 32 % hampaat ovat tuhoutuneet väkivallan seurauksena ja 68 % kärsii jonkin asteisista kivuista, joitakin poimintoja tutkimuksen tuloksista. Luottamus toisiin ihmisiin oli vangeilla vähäisempää kuin muulla väestöllä. Pidempään vankilassa olleilla vangeilla luottamus oli ensikertalaisia matalampaa. Vankilassa ollaan edelleen tarkkailun alaisena. Nyt rankaisemiseen liitetään kuitenkin mahdollisuus muutokseen. Katsotaan tarkemmin, millaisia edellytyksiä vangilla on tehdä toisin asioita, mikä hänen motivaationsa on sekä missä olosuhteissa hän elää ennen ja jälkeen vankeuden. (Rautanen, Harald & Tyni, 2023, s. 6–11.)

Vankien ammatillista kuntoutusta ei ole paljon tutkittu eikä siitä löydy kovin paljon kirjallisuutta. Vankien ammatilliseen kuntoutukseen on alettu kiinnittämään huomiota vasta viimeisinä vuosikymmeninä pääasiassa Rikosseuraamuslaitoksen tai Kriminaalihuollon tukisäätiön taholta. Kansainvälisten tutkimusten mukaan vankien työllistyminen vankeusajan jälkeen on heikkoa. Esimerkiksi Euroopassa ja Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten mukaan vankien työllistymisaste jää alle 50 % vankeusajan jälkeen. Vankien työelämään pääsemisellä saattaa olla merkittäviä vaikutuksia heidän elämän laatuunsa. (Danielsson & Aaltonen, 2017, s. 538–539.)

Vankeusajan koulutuksen vaikutusta rikosten uusimisriskiin on tutkittu viime vuosikymmenen aikana runsaasti. Kuitenkin kannattaa muistaa, että koulutuksen lisäksi olennaisesti uusimisriskiin vaikuttavat ikä, rikostausta ja sukupuoli. Nuoret, miehet ja monta kertaa vankilassa olleet uusivat todennäköisesti rikoksensa. (Tyni, 2015, s. 91.) Tyni tutki myös vuonna 2008 vapautuneiden (3070 vankeusvankia) vankien vankitoimintojen vaikutusta rikollisten uusimisriskiin. Vankitoiminnoilla tarkoitettiin vankila-ajan työtä, koulutusta, toiminta- ja päihdeohjelmia, sosiaalista kuntoutusta sekä vapaa-ajan toimintoja. Rikosseuraamuslaitoksen järjestämän tai hyväksymän toiminnan päämääränä on integroida vanki yhteiskuntaan vahvistamalla ammattitaitoa, osaamista sekä työ- ja toimintakykyä. Vankitoiminnoilla Rikosseuraamuslaitos pyrkii siis toteuttamaan heitä ohjaavia tavoitteita. (Tyni, 2015, s. 14.) Tutkimuksen päätulos oli,

että vankien osallistuminen toimintoihin ei vaikuttanut merkittävästi rikosten uusimisriskiin, oli vanki sitten suljetusta laitoksesta tai avolaitoksesta vapautunut. Osatutkimus osoitti kuitenkin, että avolaitoksesta vapautuneiden vankien kohdalla saatiin myönteisiä tuloksia, tosin tulokset eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. (Tyni, 2015, s. 96.)

Vuosina 2009–2010 Kriminaalihuollon tukisäätiö teki asiamiesselvityksen rangaistuksesta vapautuvien vankien asemaa koskien ja siinä tuli ilmi, että vankeusaika olisi hyvä kohta toteuttaa vankien työkyvyn kartoittaminen sekä aloittaa ammatillinen kuntoutus. Asiamiesselvityksessä todettiin, että vankien työkykyä ja ammatillisen kuntoutuksen tarvetta ei vielä kartoitettu järjestelmällisesti. (Kaurala & Kylämarttila, 2010, s. 23.)

Vankien asemaa ammatillisen kuntoutuksen suhteen paransivat hiukan vuonna 1999 voimaan tullut perustuslaki, 2005 vuoden vankeuslaki sekä 1.1.2019 Kelan kuntoutus ja kuntoutusrahan liittyvä lakimuutos. Perustuslaki takaa oikeuden työhön. Lain mukaan jokaisella suomalaisella on oikeus valita työ tai ammatti, jolla voi hankkia elantonsa. Julkisen vallan tehtävänä on huolehtia työvoiman suojelusta ja parantaa työllistymistä sekä yritettävä mahdollistaa jokaiselle oikeus työhön. (Perustuslaki 731/1999, 2 luku, 18 §.) Vuonna 2005 tuli voimaan vankeuslaki, jonka mukaan vankeusajan toiminnan tavoitteena on parantaa vangin mahdollisuuksia yhteiskuntaan sijoittumista vankeusajan jälkeen. Sen vuoksi vangeille on annettava valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, kehitettävä ja ylläpidettävä vankien ammattitaitoa, työ- ja toimintakykyä sekä osaamista. Lisäksi tulee kannustaa vankia päihteettömään elämään. (Vankeuslaki 767/2005, 8 luku 1 §.) Vankeuslaissa säädetään myös rangaistusajan suunnitelmasta. Rangaistusajan suunnitelma sisältää tietoa muun muassa toiminnasta ja kuinka vangin elämänhallintaa pyritään tukemaan vankeusrangaistusajana. (Vankeuslaki 767/2005, 4 luku 6 §.) Valtioneuvoston asetus vankeudesta säättää, että rangaistusajan suunnitelmassa tulee huomioida arvio vangin työ- ja toimintakyvystä ja suunnitelman tulee sisältää työhön, opiskeluun, asumiseen sekä sosiaalisiin tilanteeseen liittyvät tukitoimet (Valtioneuvoston asetus vankeudesta 548/2015, 3 luku 15 §). Vankien työn teon ja koulutuksen taustalla on myös vankeinhoitoasetus, joka säättää,

että vankien opintoja tulee ohjata, tukea ja opintomenestystä valvoa. Vankien oman työn tekemisen tulee soveltua vankilassa tehtäväksi ja siitä tulee saada riittävästi tuloa. (Vankeinhoitoasetus 878/1995, 5 luku, 23 § ja 28 §.)

Erityisesti nuorten vankien ammatilliseen kuntoutukseen pääsyyn vaikutti Kelan projekti, jonka tarkoitus oli parantaa koulutuksesta ja työelämästä paitsi jääneiden nuorten palveluita sekä valmistella ammatillisen kuntoutuksen lakimuutosta (1.1.2019 tulleen Kelan kuntoutus ja kuntoutusrahan liittyvän lainmuutos 566/2005). Tämä tarkoitti käytännössä muun muassa Neet-nuorien eli syrjäytymisvaarassa oleville nuorille tarkoitettua ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen ja Nuotti-valmennuksen kehittämistä, johon myös nuoret vangit kuuluvat. (Miettinen, Välimaa, Mäntyneva, Kaisvuori, Hakala & Mäki, 2019, s. 10.)

Sanna Marinin hallitus huomioi hallitusohjelmassaan vangit ja asetti kriminaalipolitiikan tavoitteeksi rikollisuuden sekä uusintarikollisuuden laskemisen sekä vankien kuntouttavan toiminnan tehostamisen, että rikosseuraamusviranomaisten ja muiden toimijoiden yhteistyön kasvattamisen (Valtioneuvoston julkaisu, 2019, s. 90). Siihen liittyen Oikeusministeriön asettama työryhmä selvitti vuonna 2020 Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaisten yhteistyön haasteita sekä määrittäi hyvät käytännöt ja toimintamallit vankien tukemisessa. Lisäksi työryhmä antoi vuonna 2021 suositukset Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden sektoreiden yhteistyön kehittämiseksi ja vankien rangaistusajan toimintamallien ja kuntouttavan toiminnan määrittelemiseksi vankeusajana sekä vankilasta vapautumisen jälkeen. Työryhmä päivitti myös vuoden 2006 Rikoksista rangaistujen tuen tarve -suositukset tähän päivään sopiviksi. (Piispa & Lind, 2021, s. 4.) Vuonna 2017 Rikosseuraamuslaitos julkaisi vankien Ammatillisen koulutuksen ja työelämätaitojen kehittämisraportin, jossa oli strategia työtoiminnan kehittämisestä vuosille 2018–20. Tarkoitus oli muun muassa huomioida vankien aikaisempi osaaminen ja antaa vangeille mahdollisuus yksilöllisiin opintopolkuihin sekä keskittyä hankkimaan niitä työelämätaitoja, joita vielä puuttuu. Lisäksi tavoitteena oli vankilan ja eri yhteistyötahojen yhteistyön tiivistäminen sekä koulutuksen että työnteon suhteen. (Rikosseuraamuslaitos, 2017, s. 1–2.)

2.2.2 Rikosseuraamuslaitoksen hankkeita

Rikosseuraamuslaitos on kehittänyt vankien rangaistusajan kuntoutusta, ammatillinen kuntoutus mukaan lukien. On kehitetty työntekijöiden osaamista, vankien työllisyysvalmiuksia sekä pyritty lisäämään välineitä kuntoutumiseen että panostettu tiedon kulkuun muiden yhteistyötahojen kanssa. Rikosseuraamuslaitos toteutti Vankeusaika mahdollisuutena -yhteisiasiakkuus sosiaalista osallisuutta ja työllisyyttä tukevissa verkostoissa -hankkeen yhdessä ViaDia ry:n, Helsingin Diakonissalaitoksen, Vamos-palveluiden, THL:n, Vankiterveyshuollon ja Kuntoutussäätiön kanssa. Lisäksi yhteistyötä tehtiin TYP-palveluiden kanssa. Hanke toteutettiin vuosina 2016–2019. Hankkeen päätavoite oli parantaa vankien osallisuutta ja työllistymistä. Toinen tärkeä tavoite oli lisätä tietoa vankien työ- ja toimintakyvystä. Hankkeessa oli lukuisia osahankkeita, joista moni koski vankien kuntoutusta. Vangeille pilotoitiin muun muassa ammatillista kuntoutusta, jossa he saivat ammatinvalinnan ohjausta, Työ- ja elinkeinotoimiston palveluita sekä tietoa Työ- ja elinkeinotoimiston palveluista (Kaarlejärvi & Puumalainen, 2019, s. 19–20). Lisäksi vankeinhoitoalan työntekijöille annettiin työkykykoordinaattorikoulutusta tukemaan vankien työllistymistä. Hankkeessa selvitettiin myös vankiterveydenhuollon osuutta vankien ja työ- ja toimintakyvyn tukemisessa. Siinä todettiin, että usein vangin toimintakyky oli parhaimmillaan vankeuden loppuajana ja että päihteen vankeusaika, on hyvä hetki saada vangille myös erikoissairaanhoidon palveluita. (Kaarlejärvi & Puumalainen, 2019, s. 36–38.)

Rikosseuraamuslaitoksen Ako-hankkeessa eli “Ammatilliseen kuntoutukseen ohjausprosessin kehittäminen vankien työllistymisen edistämiseksi”, joka toteutettiin 2020–2022 pyrittiin muun muassa lisäämään Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden osaamista Kelan ammatillisen kuntoutuksen järjestelmästä ja ohjaamisesta sekä työ- ja toimintakyvyn arvioimisesta sähköisellä alustalla. Lisäksi hankkeessa tuotettiin ammatillisen kuntoutuksen ohjauksen toimintamalli. (Tammelin, Ketola & Suomi, 2022, s. 20.) Hanketta koordinoi Jyväskylän ammattikorkeakoulun hyvinvointiyksikkö ja hanke toteutettiin tiiviissä yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen sekä rahoittajana toimineen Kelan kanssa (Tammelin & Kiiskilä, 2020).

AKO-hanke pilotoitiin Sulkavan, Sukevan ja Jyväskylän vankiloissa sekä Jyväskylän ja Mikkelin yhdyskuntaseuraamustoimistoissa ajalla 1.2.2020-30.6.2022. (Tammelin, Ketola & Suomi, 2022, s. 5.)

Hankkeen valmennuksissa keskeisinä sisältöinä olivat Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden ammatillisen kuntoutuksen osaamisen sekä ohjausosaamisen kehittäminen. Henkilökuntaa koulutettiin työ- ja toimintakyvyn arviointiin, ohjausosaamiseen ratkaisukeskeisiä työtapoja käyttäen ja moninaisuuden huomiointiin nais erityisyyden sekä monikulttuurisuuden kannalta. Lisäksi panostettiin toimipisteiden tarpeista lähtevään moniammatillisen ja monialaisen yhteistyöhön erityisesti nivelvaiheissa ja pyrittiin omien verkostojen vahvistamiseen. (Tammelin, Ketola & Suomi, 2022, s. 30–33.)

Hankkeen tuloksena todettiin, että vankien ammatillisen kuntoutuksen ohjaamisessa on esteitä, jotka vaikeuttavat vankien ammatilliseen kuntoutukseen pääsyä vankeusaikana. Haasteet liittyivät Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan osaamiseen vankien ammatilliseen kuntoutukseen ohjaamisessa, toimintakäytäntöihin, verkostotyöhön sekä itse ohjausprosessiin. (Tammelin, Ketola & Suomi, 2022, s. 29.)

2.3 Vankien työ- ja toimintakyvyn arviointi vankilassa

Vanki on velvollinen työ- ja toiminta-aikana osallistumaan vankilan järjestämään tai hyväksymään toimintaan. Toimintakyky, terveydentila tai ikä voivat olla perusteena osallistumisvelvollisuudesta vapauttamiselle. Vanki sijoitetaan toimintaan ottaen huomioon muun muassa rangaistusajan suunnitelman, turvallisuustekijät sekä vankilan järjestykseen liittyvät asiat. Toiminta voi olla työtoimintaa, kuntouttavaa toimintaa tai koulutusta. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 13.)

Vankiterveydenhuollossa arvioidaan vangin työ- ja toimintakyky tulohaastattelun yhteydessä. Vankiterveydenhuolto on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen

alaista, jota vankiterveydenhuolto järjestää. (Vankiterveydenhuolto, 2023.) Työ- ja toimintakyvyn arvio tulee tehdä ennen rangaistusajan suunnitelman tekoa (Valtioneuvoston asetus vankeudesta 548/2015, 3 luku 15 §.) Toimintakyvyllä tarkoitetaan yksilön fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia valmiuksia selviytyä arjestaan ja hänelle merkityksellisistä asioista omassa ympäristössään. Ympäristö kattaa yksilön arjen ympäristöt, jossa hän toimii, esimerkiksi kodin, koulun ja työpaikan. Ympäristö voi vaikuttaa yksilöön toimintakykyä edistävasti tai haittaavasti. Yksilön toimintakykyä edistävät läheisten/ihmisten tuki, palvelut sekä elin- ja asuinympäristöön liittyvät asiat. Hyvä toimintakyky ja sitä tukeva ympäristö edistää yksilön hyvinvointia ja auttaa yksilöä toimimaan arjessaan ja omassa toimintaympäristössään itsenäisesti, osallistumaan yhteiskuntaan sekä jaksamaan työelämässä. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2023.)

Työn tekeminen edellyttää tietyn määrän työkykyä. Työelämä vaatii tietyn määrän suorituskykyä yksilöltä. Työkykyyn sisältyy fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen terveys sekä toimintakyky. Työkykyisyys edellyttää, että yksilö selviytyy omasta työstään tai vastaavasta työstä. Työkykyyn vaikuttaa yksilön osaamistaso, ammattitaito, arvot, oma motivaatio sekä työolosuhteet. (Työeläkevakuuttajat, 2023.)

2.4 Vankeusajan opiskelumahdollisuudet

Vankeuden tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan sekä estää rikosten tekeminen vankeusaikana. Tässä kaikessa koulutuksen rooli voi olla merkittävä. Vankien opetuksen tulee vastata sisällöltään yleisessä koulutusjärjestelmässä annettavaa opetusta. Vankilassa järjestettävässä koulutuksessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä asianomaisesta koulutuksesta säädetään yleisesti. Sen lisäksi vankilaopetukseen vaikuttavat vankeuslain ja asetuksen sisältö tavoitteineen sekä kansainväliset vankilaopetusta koskevat suositukset. Vankilassa toteutettava koulutus kuuluu Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan ja ensisijaisesti pohjautuu kansalliseen lainsäädäntöön ja sen soveltamiseen. (Opetushallitus, 2023b.)

Vangille tehdään henkilökohtainen opetussuunnitelma yhteistyössä opetusta järjestävän tahon sekä Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden toimesta. Joustavilla koulutusmahdollisuuksilla voidaan parantaa vankien koulutusmahdollisuuksia. Räättälöidyn koulutuksen avulla vanki voi esimerkiksi saada puuttuvat perusopetuksen tiedot sekä todistuksen suorituksista sekä saavutetusta tietotasosta. Jos vangilla on vakavia puutteita perustaidoissa, hänelle annetaan usein kuntouttavaa ja valmentavaa koulutusta sekä ohjausta. Näiden rinnalla vanki voi suorittaa perusopetuksen alkuvaiheen opintoja, mikäli yleissivistävää ja ammatillista koulutusta järjestävät oppilaitokset toimivat yhteistyössä. Perusasteen alkuvaiheen opintojen kytkeminen osaksi muuta käytännön toimintaa on myös siksi perusteltua, että vangin valmius ja halukkuus koulumaiseen opiskeluun voi olla alhainen sekä usko omaan oppimiskykyyn vähäinen. (Opetushallitus, 2023b.)

Aikuisten perusopetus koostuu kolmesta vaiheesta: lukutaito-, alku-, sekä päättövaiheesta. Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, jossa hänen tarvitsemansa opinnot määritellään. Opiskelusuunnitelma kannattaisi liittää osaksi rangaistusajan suunnitelmaa, jonka laatiminen voidaan aloittaa jo tutkintavankeusaikana. Tällöin opiskelun aloittaminen on vangille mahdollista nopeasti vankilaan tulon jälkeen. Vuodesta 2018 lähtien on aikuisten perusopetukseen sisällytetty luku- ja kirjoitustaidon koulutusta, valmistavaa opetusta sekä kotoutumiskoulutuksen elementtejä. Tarkoituksena on ollut selkiyttää opintoihin ohjautumista, välttää päällekkäisyyksiä opinnoissa sekä nopeuttaa niissä etenemistä. Aikuisten perusopetukseen voi osallistua sen jälkeen, kun perusopetuslain 26 §:n 1. momentin mukainen perusopetuksen suorittaminen päättyy. Aikuisten perusopetuksen kohderyhmiä ovat muun muassa vangit, joilta puuttuu perusopetuksen päättötodistus tai joilla ei ole tarvittavia opiskeluvalmiuksia opintojen toisella asteella jatkamiseen. Opiskelijan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma rakennetaan sen mukaan, millaisia opintoja hän tarvitsee päästäkseen opiskelutavoitteeseensa. (Opetushallitus, 2023a.)

Vankeuden aikana opiskelu on mahdollista, mikäli opiskelua ja erityisopiskelua koskevat vaatimukset täyttyvät ja rangaistusajan suunnitelma tukee

opiskeluun liittyviä tavoitteita. Opiskelun mahdollisuutta arvioidaan muun muassa rangaistuksen pituus, vankilan sijainti sekä työ- ja toimintakyky huomioon. Vankiloissa järjestetään lähiseudun oppilaitosten kanssa sekä yleissivistävää että ammatillista koulutusta. Suoritetuista opinnoista saa opintotodistuksen suoraan oppilaitokselta eikä siitä ilmene, että opinnot on suoritettu vankilassa. (Rikosseuraamuslaitos, 2022a.)

Rangaistusaikana on mahdollista suorittaa perusopetuksen tai lukion oppimäärä, osia tutkinnoista tai ammattitutkinto. Vankiloissa järjestetään myös tutkintokoulutukseen valmentavaa eli TUVA-koulutusta. Avovankilassa voi anoa opintolupaa osallistuakseen oppilaitoksen järjestämään koulutukseen vankilan ulkopuolella. Opintolupa ei tarkoita vankilassa toteutettaviin koulutuksiin liittyvää lupaa, vaan kyseessä on tavanomainen siviilielämässä tapahtuva opiskelu. Opintolupaa anotaan sijoitusvankilassa ja lupaan liittyvät käytännöt vaihtelevat vankiloittain. Opiskeluasiat olisi hyvä tuoda esiin tulohaastattelussa sekä rangaistusajan suunnitelman seurantakeskusteluissa. Joissain avovankiloissa opintoja voi suorittaa myös omalla tietokoneella etäopetuksena ja verkko-opintoina. Tällaisiin opintoihin tulee olla laadittuna opintolupaan liittyvät ehdot sekä asiaan liittyvät käytännöt huolellisesti sovittuna. (Rikosseuraamuslaitos, 2022a.)

Oppivelvollisuus jatkuu uuden oppivelvollisuuslain mukaan siihen asti, kun opiskelija täyttää 18 vuotta. Sen kalenterivuoden loppuun, jolloin opiskelija täyttää 20 vuotta, on opiskelu hänelle maksutonta. Lakiuudistuksen tavoitteena on, että kaikki suorittaisivat vähintään toisen asteen tutkinnon. Työllistyminen pelkän peruskoulun varassa on entistä haastavampaa. Vankilaan joutuminen ei itsessään ole syy opintojen keskeyttämiselle eikä tutkintavankeus tai vankeus poista oppivelvollisuutta. Oppivelvollisuuden suorittaminen on sekä tutkintavangeille että vankeusvangeille velvoittavaa. Aiemmin vankiloissa on pyritty siihen, että oppivelvollisuusikäinen vanki tai tutkintavanki voisi vankeusaikana suorittaa perusopetuksen loppuun. Lakiuudistuksen myötä myös toisen asteen koulutuksen tulee olla vankilassa mahdollista. Tämä puolestaan edellyttää vankilalta tiivistä verkostotyötä vankilapaikkakuntien opetustoimen ja useiden oppilaitosten kanssa. (Rikosseuraamuslaitos, 2022b.)

Oppivelvollisuusikäisen perusopetuksen järjestämisestä vastaa vankilan sijaintikunta. Jos oppivelvollisella ei opiskelupaikkaa ole, on toisen asteen koulutuksen ja nivelvaiheen koulutuksen osalta ohjaus- ja valvontavastuu kunnalla. Oppivelvollisille ja nuorille vangeille on lähiopetusta hyvin vähän ja koulutustarjonta on suppea. Itsenäinen opiskelu aiheuttaa haasteita sillä vangeilla on usein tuen tarvetta oppimiseen esimerkiksi heikkojen opiskelutaitojen tai oppimisvaikeuksien vuoksi. Oppilaitoksilla ja kunnilla on vaikeuksia resursoida riittävästi opettajia sekä muuta tarvittavaa tukea vankiloihin muun muassa siksi, ettei rahoitusmalli kannusta yksittäisten vankien tai hyvin pienten ryhmien lähiopetuksen järjestämiseen. Opiskelijoiden vaihtuvuus puolestaan edellyttää opetukselta joustavuutta. (Rikosseuraamuslaitos, 2022b.)

Mikäli vanki ei enää kuulu ikänsä puolesta oppivelvollisuuden piiriin, ei häntä voi velvoittaa käymään peruskoulua loppuun (Moilanen, 2023). Tällöin vankilalla on ainoa mahdollisuus yrittää motivoida vankia opiskeluun. Peruskoulun jäädessä kesken integroituminen yhteiskuntaan on luonnollisesti haastavampaa ja syrjäytymisriski kasvaa. Ongelmien ehkäisyn ja rikoskierteen katkaisun näkökulmasta vankien kouluttautuminen on tärkeää.

Jyväskylän vankilassa toimintoja on opinnollistettu eli työtehtävissä on mahdollista kartuttaa osaamispisteitä, tehdä opintoihin liittyviä näyttöjen osia tai kokonaisia näyttöjä. Vangille voidaan myöntää opintolupa vankilan ulkopuolella opiskeluun Jyväskylän tai lähiseudun eri oppilaitoksissa. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 13.)

2.5 Työn tekeminen vankeusaikana

Jyväskylän vankilalla on työpaikkoja tulopajalla, jota kutsutaan myös työpa-jaksi. Lisäksi töitä voi tehdä kiinteistönhoidossa ja laitossiivouksessa. Joissakin ulkopuolisissa työkohteissa voidaan maksaa avolaitospalkkaa. Vangille voidaan antaa lupa tehdä työtä tai osallistua työharjoitteluun vankilan ulkopuolelle (siviilityö). Siviilityön edellytyksenä on, että se vastaa palkkaukseltaan ja

muilta ehdoiltaan olennaisilta osilta samankaltaisessa työssä yleisesti noudatettuja ehtoja. Vangille voidaan antaa myös lupa tehdä sellaista hyväksyttävää omaa työtä, joka soveltuu vankilassa tehtäväksi. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022, s. 13.)

Työn tekeminen on tärkeä osa vangin arkea, ellei siihen ole jotakin estettä. Vankien työn tekemistä säädellään erilaisilla laeilla. Laki rangaistuksen täytäntöönpanosta säättää, että vankia tulee kuulla, kun tehdään oleellisia päätöksiä liittyen hänen asumiseensa, kohteluunsa, työhön tai muihin toimintoihin liittyvissä asioissa. Vangille tulee järjestää hänen taitojaan ja edellytyksiään vastaavaa työtä tai muuta toimintaa, joka auttaa vangin ammattitaidon ylläpitämisessä, kehittämisessä tai edistää muutoin vangin osallistumismahdollisuuksia yhteiskuntaan. Vangeilla on oikeus saada työstä, koulutuksesta tai muusta vankeuslaitoksen hyväksymästä toiminnasta työrahaa. (Laki rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta 128/1995, 6 §, 7 § ja 10 §.) Vankeuslaki säättää, että vangeilla on osallistumisvelvollisuus vahvistettuna työ- ja toiminta-aikana vankilan järjestämään tai hyväksymään toimintaan, mikäli vangin työ-, toimintakyky ja ikä sen sallii. Vangeilla on avovankilassa ollessaan mahdollisuus osallistua työkokeiluun tai tehdä työtä vankilan ulkopuolella sovittuna työaikana. Tämän ns. siviilityön palkkaus ei saa erota kyseessä olevassa työssä yleisesti noudatettavista ehdoista. (Vankeuslaki 767/2020, 8 luku. 6 § ja 8 §.) Vankien työhön sovelletaan työaikalakia ja vankien työturvallisuutta ja työsuojelua säätelee työturvallisuuslaki (Vankeuslaki 767/2020, 8 luku 12 §).

Vankeusaikana pyritään edistämään vankien yhteiskuntaan integroitumista edistämällä vangin osallisuutta, työ- ja toimintakykyä sekä työllistymistä erilaisen työtehtävien, työelämätaitojen opettelulla, auttamalla ura- ja opintopolkujen löytämisessä, tekemällä työssä opitut taidot näkyviksi ja kuulumalla työyhteisöön. Näin vanki saa itsestään käsityksen aktiivisena toimijana, joka auttaa kohti rikoksetonta elämäntapaa. Työtehtävien avulla vangeilla on mahdollista harjoitella työelämässä tarvittavia taitoja ja valmiuksia. (Rikosseuraamuslaitos, 2017, s. 4.)

Vankityön periaatteet ovat samanlaiset kuin yhteiskunnassa tehtävässä työssä. Vankityössä voi suorittaa ammatillisia tutkintoja tai niiden osia saatavilla olevilla työaloilla. Tällä hetkellä vankien on mahdollisuus työskennellä erilaisissa työryhmissä ja työpajoissa: puusepänteollisuudessa, metalliteollisuudessa, rakennusalalla, rekisteri- ja liikennekilpien valmistuksessa, pakkaus- ja kokoonpanotöissä, maatalo- ja puutarha-alalla, tekstiili- ja vaatetusalalla, auto- korjaamossa, ja entisöinnissä. Vankilan työtoiminnan sisältö riippuu vankilan tarjonnasta. Vangit tekevät työtä myös eri hallinnon aloille. Työtoiminnassa pyritään noudattamaan ammatillisessa kuntoutuksessa käytettäviä menetelmiä. (Rikosseuraamuslaitos, 2023g.)

Avovankiloissa vangeilla on mahdollisuus käydä töissä vankilan ulkopuolella avolaitostöissä tai siviilityöluvalla itse hankkimassaan työpaikassa. Avolaitostöitä järjestää valtio sekä kunnat, seurakunnat tai muut yhteisöt. (Rikosseuraamuslaitos, 2023a.) Siviilityöluvan vanki voi saada varsinaiselle työajalle tehtävään työhön tai työharjoitteluun, jossa noudatetaan työsuhteen yleisiä ehtoja, johon kuuluu työpaikkaan sekä työnantajaan liittyvä tavanomainen taloudellinen toiminta (Vankeuslaki 767/2020, 9 luku 6 §.)

Vankeuslaki säättää myös vangeille mahdollisuuden tehdä omaa työtä ja käyttää vankilan työvälineitä tietyin ehdoin ja tämä on myös mahdollista vangin vapaa-aikana (Vankeuslaki 767/2020, 8 luku 7 §). Rikosseuraamuslaitos on julkaissut Vangin oman työn oppaan, jossa kerrotaan vankien itsensä työllistämismahdollisuuksista, joka mahdollistaa tietyissä rajoissa myös yritystoiminnan. Oma työ voi olla a) etätyötä vankilassa, b) työsuoritukseen liittyvää työtä, jossa vanki esimerkiksi valmistaa jotakin tuotteita, suunnittelee tietokoneohjelmia tai toimii vankilan ulkopuolisen yrityksen työntekijänä, c) tuotteiden valmistusta vankilamyymälöille tai d) palveluammatin toteuttamista vankilamyymälän ohessa. Vankien oman työn tekeminen antaa joillekin vangeille tietoa, osaaamista ja mallin, kuinka voi laillisesti hankkia toimeentulonsa myös siviilissä. (Rikosseuraamuslaitos, n.d. s. 5–6.) Oman työn tai siviilityön tekemisestä vangin on maksettava veroa ja ylläpitokustannukset vankilalle, samoin kuin avovankilassa tehtävästä työstä. Suljetuissa vankiloissa vangeille maksetaan tehdystä työstä työ- ja käyttörahaa. (Rikosseuraamuslaitos, 2023f, s. 19.)

2.6 Ammatillinen kuntoutus vankilassa

Vankeusajan kuntoutuksen on tarkoitus ehkäistä rikollisuuden uusiutumista ja valmistaa vankia elämään yhteiskunnassa. Kuntoutus ja kuntouttavat ohjelmat ovat oleellinen osa vankeusrangaistuksia ja ne tarkoittavat käytännössä erilaisia toimenpiteitä. (Rikosseuraamuslaitos, 2023c.)

Ammatillisen kuntoutuksen tarkoitus on tukea tai edistää asiakkaan työ- ja ansiokykyä ja estää työkyvyttömyys. Ammatillisen kuntoutuksen avulla pyritään auttamaan asiakasta pääsemään työelämään tai pysymään siellä tai palaamaan työelämään takaisin, esimerkiksi pitkällisen sairausjakson jälkeen. Kela järjestää ammatillisena kuntoutuksena ammatillista kuntoutuspalvelusta, työ- ja koulutuskokeiluja, koulutusta, työhön valmennusta, ammatillisia kuntoutuskursseja, elinkeinotukea, yritystoimintaa sekä korvaa myös apuvälineitä koulutukseen ja työhön. (Juvonen-Posti, Lamminpää, Rajavaara, Suoyrjö & Töttermann, 2016, s. 169.)

Ammatillinen kuntoutus on yksi keino saada nuori vanki motivoitumaan rikoksettomaan elämäntapaan ja helpottamaan elämää yhteiskunnassa rangaistusajan jälkeen. (Yhteiskuntapolitiikka, 2021.) Vankeusajan kuntoutus onkin todettu 2000-luvulla vaikuttavaksi tekijäksi uusintarikollisuuden estäjänä. (Tammelin, Ketola & Suomi, 2022, s. 6.) Vankeusajan työllistymisellä on tärkeä rooli yhteiskuntaan sopeutumisessa (Danielsson & Aaltonen, 2017, s. 538).

Vankilassa nuorten vankien on mahdollista päästä mm. Kelan ammatilliseen kuntoutuspalvelukseen sekä Nuotti-valmennukseen. Kela tarjoaa 16–29-vuotiaille nuorille ammatillisena kuntoutuksena Nuotti-valmennusta, jossa nuori saa tuekseen omavalmentajan. Nuotti-valmennuksessa nuoren tietoisuutta omista vahvuuksista ja voimavaroista vahvistetaan sekä harjoitellaan elämänhallintaan ja työelämävalmiuksiin liittyviä taitoja. Valmennus on yksilöllistä ja siinä etsitään yhdessä nuoren kanssa sopiva opiskelu- tai työpaikka sekä tutustutaan erilaisiin työ-, opiskelu- ja kuntoutusmahdollisuuksiin. Valmentaja auttaa nuorta hakemusten teossa ja virastokäynneissä tarvittaessa. Nuotti-

valmennus kestää noin viisi kuukautta ja se sisältää enintään 20 tunnin kes-
toista tapaamista. (Kansaneläkelaitos, 2023b.)

Kela järjestää myös ilmaista ammatillista kuntoutuspalvelusta työkäisille nuo-
rille ja aikuisille. Ammatillinen kuntoutuspalvelus on tarkoitettu, jos vangin työ-
tai opiskelukyky on heikentynyt sairauden tai vamman vuoksi. Siinä autetaan
selvittämään vangin kokonaistilannetta ja kuntoutusmahdollisuuksia. Ammatil-
linen kuntoutuspalvelus vie enintään kymmenen päivää ja se sisältää alkusel-
vityksen, jossa asiakkaan tilanne kartoitetaan. Sen jälkeen tulee jatkoselvitys,
jossa laaditaan ammatillinen kuntoutussuunnitelma. Jatkoselvityksen jälkeen
tulee vielä seuranta yhteydenotto ja tarvittaessa seurantakäynti. (Kansanelä-
kelaitos, 2023a.)

Jyväskylän vankilassa vangille järjestetään mahdollisuus työskennellä ran-
gaistusajan suunnitelman tavoitteiden mukaisesti joko yksilötyössä tai ryhmä-
muotoisesti. Yksilötyön muotoina ovat muun muassa Suuttumuksen hallinta-
kurssi, päihdekeskustelut, Rikosseuraamuslaitoksen motivoivat keskustelut,
Lapset puheeksi- keskustelut, Uusi suunta- sekä Liikenneturva-ohjelma. Oh-
jelmista osa järjestetään myös ryhmämuotoisina. Psykologin kanssa on mah-
dollisuus yksilötyöhön ja vastuuvirkamiehen kanssa vanki voi pohtia itselleen
tarkoituksenmukaisinta työskentelytapaa. Kuntouttavaa toimintaa järjestetään
myös yhteistyökumppaneiden (esim. Martat, Jyväskylän Ensi- ja turvakoti, Jy-
väskylän seurakunta, hankkeet) kanssa. (Jyväskylän vankilan tulo-opas, 2022,
s. 13.)

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millaisen merkityksen 18–35-vuotiaat
vangit antavat vankeusajan työlle ja opiskelulle. Tarkoituksenamme oli haas-
tatteluiden avulla nostaa vankien kokemukset esiin mahdollista vankien opis-
kelun ja työn suhteen tehtävää kehittämistyötä ajatellen.

Etsimme vastausta kysymyksiin:

1. Miten vankien toiveet ja tarpeet huomioidaan vankeusaikana tehdyn työn ja opiskelun suhteen?
2. Minkälaista tukea ja ohjausta vangit toivovat ja tarvitsevat ohjautuakseen opintoihin ja työllistymiseen?
3. Minkälaisia kehittämisehdotuksia vangeilla on vankeusaikana opiskelun ja työn suhteen?

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Opinnäytetyön lähestymistapa, aineisto ja menetelmät

Lähestymistapamme tutkimukseen oli laadullinen eli kvalitatiivinen. Valitsimme laadullisen lähestymistavan, koska keräsimme tietoa vankien kokemuksista ja ajatuksista vankeusajan työn ja opiskelun suhteen. Laadullinen lähestymistapa sopii, kun ilmiötä pyritään ymmärtämään ihmisten näkökulmasta. Tutkitaan ihmisten kokemuksia, tunteita ja niiden merkityksiä. (Puusa & Juuti, 2020, s. 9.) Laadullisella tutkimusmenetelmällä on tarkoitus ymmärtää kohteen laatua, tutkittavien kohteiden määrä ei ole niin oleellinen. Tavoitteena on tutkittavan aineiston avulla ymmärtää ilmiötä ja auttaa sen tulkitsemisessa. Tutkimuksen päämääränä ei ole yleistää tutkittavaa asiaa. (Vilkka, 2015, s. 150.)

Selvitämme opinnäytetyössämme Jyväskylän vankilan vankien kokemuksia vankeusaikana tehtävästä työstä ja opiskelusta, niiden merkitystä vangeille sekä vaikutusta rikoskierteen katkaisemiseen. Kohde valikoitui lähinnä sijainnin vuoksi, koska sinne on hyvät kulkuyhteydet tekijöiden kannalta. Otimme yhteyttä Jyväskylän vankilaan selvittääksemme, löytyykö sieltä kriteerimme täyttäviä vankeja. Saimme vankilalta myöntävän vastauksen ja suullisen luvan vankien haastatteluun. Rikosseuraamuslaitokselta myönnettiin tutkimuslupa opinnäytetyötä varten kesäkuussa 2023.

Valitsimme haastattelumenetelmäksi puolistrukturoidun haastattelumenetelmän, jota kutsutaan myös teemahaastatteluksi. Vangeilla voi olla erilaisia haasteita kirjoittamiseen ja luetun ymmärtämiseen liittyen. Väärinymmärrysten ja väärin tulkintojen välttämiseksi haluamme tarjota vangeille mahdollisuuden tarkentaa vastauksiaan ja kertoa laajemmin sekä kokemuksistaan että ajatuksistaan.

Teemahaastattelu tuo haastateltavien äänen kuuluviin ja se huomioi myös heidän tulkintansa ja näkemyksensä asioista. Haastattelussa kysymykset on luokiteltu teemoittain, eikä kysymyksillä ole tarkkaa järjestystä tai muotoa, vaan niiden järjestystä voidaan vaihtaa tilanteen mukaan. Haastattelun aihepiirit ovat kuitenkin kaikille samat. Haastattelussa tärkeää on haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutus ja kielellä on keskeinen merkitys teemahaastattelussa. Teemahaastattelussa haastateltavien tulkinnat ja heidän antamansa merkitykset asioista ovat tärkeitä. (Hirsjärvi & Hurme, 2022, luku 4, kohta Kieli ja vuorovaikutus.) Puolistrukturoidun teemahaastattelun hyvä puoli on, että haastateltava saa kertoa vastauksensa vapaamuotoisesti ja haastattelun aikana voi varmistaa, että haastateltava on ymmärtänyt kysymyksen oikealla tavalla. (Vilkka, 2015, s. 124.)

Haastattelukysymykset suunniteltiin teemoittain, jotka sisältyvät vankeusajan opiskeluun, työhön sekä niihin liittyviin asioihin. Teemahaastattelurunko (Liite 1). Haastattelimme vangit yksitellen, koska silloin haastateltava voi rauhassa kertoa oman näkemyksensä asiasta. Näin vältetään toisten dominoinnin tai valtahierarkian vaikutuksilta, jotka saattavat vaikuttaa, jos haastateltavia on useampi samanaikaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2015, s. 211.) Jokaiseen haastatteluun varattiin aikaa noin tunti. Haastatteluiden toteutus neuvoteltiin vankilan kanssa erikseen ja soviteltiin heidän aikatauluihinsa. Toteutimme haastattelut vankilan turvallisuusohjeita noudattaen. Haastattelukysymykset testattiin etukäteen toisen tekijän lähipiirin kanssa.

4.2 Kohderyhmä

Haastateltavien valinnassa tulee miettiä, mitä asiaa tutkitaan. Haastateltavilla tulee olla kokemusta tai asiantuntemusta tutkittavan asian suhteen. (Vilkkä, 2015, s. 135.) Kohderyhmäksi rajasimme 18–35-vuotiaat, vankilassa olevat, suomenkieliset miehet, jotka suorittavat seuraamusaikaansa Jyväskylän vankilassa. Koemme, että tämän ikäisiin voisi vielä hyvällä kuntoutuksella vaikuttaa ja heidän rikoskierteensä olisi mahdollista katkaista. Maahanmuuttajataustaisten ja äidinkielenään muuta kuin suomea puhuvien vankien lähtökohdat ja tarpeet eroavat suomenkielisistä. Tästä syystä päätimme rajata heidät tästä työstä pois.

Haastateltavien määräytyminen riippui Jyväskylän vankilan arviosta, milloin siellä on riittävä määrä asettamiemme kriteerien mukaisia vankeja. Me emme voi tietää salassapitosyistä, ketkä vangeista täyttävät kriteerimme haastattelun suhteen. Ajatuksenamme oli haastatella 5–7 vankia paikan päällä. Mikäli haastatteluun ilmoittautuneita vankeja olisi ollut enemmän, niin satunnaisotanta oli tarkoitus suorittaa arpomalla.

4.3 Opinnäytetyön toteutus ja eteneminen

Alun perin tarkoituksenamme oli tehdä opinnäytetyö vankilan ammatilliseen kuntoutukseen liittyen. Opinnäytetyön tiimoilta otimme yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen marraskuussa 2022 ja tiedustelimme heidän halukkuuttaan lähteä opinnäytetyömme tilaajaksi. Halukkuutta heillä oli, mutta kuukausien kuluessa selvisi, etteivät juridisten syiden takia voisi toimia tilaajana vaan yhteistyökumppanina. Olimme saaneet heiltä jo opinnäytetyöhömmä liittyen sparraajan, jonka kanssa työtä oli käyty läpi ja opinnäytetyöaiheestakin oli tullut sieltä suunnalta vinkkaus (AKO-hankkeen jalkautuminen), joka tukisi työtämme ammatilliseen kuntoutukseen liittyen. Opinnäytetyön tekemistä jarrutti se, ettei työllä ollut tilaajaa. Koulun taholta aikaa kului kuukausia sen selvittämiseen, voiko työtä edes tehdä ilman tilaajaa. Elokuussa 2023 saimme Satakunnan ammattikorkeakoulusta poikkeusluvan työn tekemiselle ilman tilaajaa.

Opinnäytetyömme teimme Rikosseuraamuslaitoksen tutkimusluvan mukaisesti.

Vielä tässä vaiheessa tarkoituksena oli tehdä opinnäytetyö AKO-hankkeen jalkautumiseen sekä vankilan ammatilliseen kuntoutukseen liittyen. Syksyllä 2023 saimme Jyväskylän vankilasta meille opinnäytetyön yhteyshenkilön, joka kertoi, ettei AKO-hanke ollut jalkautunut Jyväskylän vankilaan eikä siitä ollut jäänyt jäljelle mitään konkreettista. Ammatillista kuntoutusta terminä ei puolestaan vankilassa sellaisenaan käytetä. Pohdimme työn jatkumahdollisuuksia keskustellen yhdessä vankilan yhteistyöhenkilömme kanssa. Keskustelun yhteydessä hän kertoi, että olisi vankilan työntekijänä kiinnostavaa tietää, minkä merkityksen vangit antavat vankeusajan työlle ja opiskelulle? Muokkasimme siis hieman opinnäytetyön tulokulmaa ja päädyimme tekemään opinnäytetyömme vankien kokemuksista vankeusajan työstä ja opiskelusta. Lähetimme korjatun opinnäytetyön suunnitelmamme sekä vankilaan että koululle. Suunnitelma sai hyväksynnän kummaltakin taholta. Myös tutkimuslupaan liittyen ilmoitimme muutokset. Sovimme vankilan kanssa haastatteluajataulusta ja lähetimme vangeille kolme viikkoa ennen haastattelua tiedotteen opinnäytetyöstä sekä haastattelun tarkoituksesta (Liite 2).

Ennen haastattelua vangeille kerrottiin vielä opinnäytetyön tavoitteet ja tarkoitus sekä se, että vankia haastatellaan ja hänen tietojaan käsitellään anonyymisti. Vangit olivat tietoisia siitä, että haastattelu oli täysin vapaaehtoinen. Haastatteluihin liittyi myös lupakaavake, jossa pyydettiin lupa haastatteluun sekä haastattelumateriaalin käyttöön opinnäytetyössämme. Lupakaavakkeessa kerrottiin, että henkilö ja muut tunnistetiedot salataan (Liite 3).

Marraskuun lopulla 2023 vahvistui, että neljä vankia oli ilmoittautunut haastatteluun. Varsinaisena ilmoittautumisaikana oli ilmoittautunut vain yksi vanki, joten ilmoittautumisaikaa jatkettiin muutamalla päivällä. Emme saaneet tutkimusluvassa myönnettyä 5–7 vankia, mutta olimme todella tyytyväisiä neljään vankiin. Yhteyshenkilömme vankilassa oli myös positiivisesti yllätynyt määrästä ja vankien mielenkiinnosta opinnäytetyötämme kohtaan.

Menimme sovitun päivän aamuna Jyväskylän vankilaan. Vartijat ottivat meidät ystävällisesti vastaan, vaikka olimmekin hiukan etuajassa. Tavarat ohjeistettiin laitettavaksi vankilan aulassa oleviin lukollisiin säilytyslokeroihin. Meille esiteltiin vankilan tiloja sekä kerrottiin yleisiä asioita, jotka meidän tuli ottaa huomioon haastattelupäivän aikana. Haastattelutila oli tavallinen, pieni huone, jossa ei ollut valvontakameraa eikä vartijaa. Meitä oli kuitenkin hyvin informoitu turvallisuuteen liittyvistä asioista ja varotoimenpiteistä tilanteen niin vaatiessa. Vangeille tila oli tuttu entuudestaan, koska he tapasivat vankilan työntekijöitä siinä tilassa. Ovet vankilan ja yhdyskuntaseuraamustoimiston tiloissa olivat lukossa, joten ruokailutilaan pääsemiseksi meidän tuli pyytää vankilan vartijaa avaamaan meille ovet. Meille kerrottiin myös, että haastatteluhuone oli valittu sopivan koon ja rauhallisen sijainnin vuoksi. Huoneessa oli pari nojatuolia, toimistotuoli sekä toimistopöytä. Suunnittelimme istumapaikat toimistopöydän ympärille siten, että haastattelu sujuisi mahdollisimman luontevasti keskustellen.

Haastattelujen onnistumisen kannalta koimme tärkeäksi sen, että saimme itse järjestellä haastattelutilan istumajärjestyksen. Halusimme haastateltavien keuvan tilanteen mahdollisimman rentona ja siksi merkitystä oli sillä, miten tuolit oli aseteltu. Asetelma, jossa me haastattelijat olisimme olleet vastapäätä vankia, olisi ollut varmaan meille kaikille paljon haastavampi. Olisimme halunneet tarjota vangeille kahvia ja jotain pientä tarjottavaa sen kanssa, mutta käytännön syistä päädyimme asettelemaan suklaakonvehteja tarjolle. Halusimme viestittää vangeille, että heidän haastattelunsa oli meille tärkeitä.

Vangit tulivat haastatteluun vartijan saattamina ennalta sovittuihin kellonaikoihin ja iloksemme kaikki yhteistyöhenkilöllemme ilmoittautuneet vangit tulivat paikalle. Haastattelimme yhdessä teemahaastattelurungosta laatimiemme kysymysten perusteella vankeja tehden sujuvaa yhteistyötä ja kirjoittaen samalla kenttämuistiinpanoja. Haastattelut etenivät luontevasti ja vangeilla oli paljon kerrottavaa etenkin vankeusajan opiskeluun liittyvistä asioista. Etenimme kysymyksissä tilanteeseen sopivalla tavalla. Jos toisella haastattelijoista oli kirjaaminen kesken, piti toinen yllä keskustelua vangin kanssa. Haastattelut pysyivät hyvin suunnittelemassamme aikataulussa. Aikaa meni noin tunti

jokaiseen haastatteluun, ja haastatteluiden välissä vertasimme tekemiämme muistiinpanoja toisiinsa.

Saimme haastatteluista hyvin aineistoa vankeusajan työtä ja opiskelua koskien. Haastattelupäivästä jäi erittäin hyvä mielikuva, johtuen sekä työntekijöiden että vankien positiivisesta suhtautumisesta meihin ja työhömmme. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen tulemme vielä ennen sen julkaisua luetuttamaan opinnäytetyömme vankilan yhteistyökumppanillamme varmistaaksemme, ettei työssämme ole vankien tunnistettavuuteen liittyviä riskitekijöitä ja vankilaan liittyvät teoriaosuudet ovat oikein.

4.4 Analyysi, raportointi, säilytys ja julkaiseminen

Tutkimuksessa kerätyn aineiston analyysi on tärkeä suunnitella huolellisesti, koska se on tärkeä osa tutkimusta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2015, s. 221.) Kumpikin haastattelijosta teki tarkat kenttämuistiinpanot, joista on tietoisesti jätetty täytesanat pois. Aineisto tulee litteroida valikoiden eli valikoidaan teema-alueittain haastattelusta tutkimuksen kannalta keskeiset asiat ja kirjoitetaan ne puhtaaksi (Hirsjärvi & Hurme, 2022, luku 7, kohta Aineiston purkaminen). Kirjoitimme haastatteluista saadut muistiinpanot puhtaaksi, kirjalliseen muotoon haastatteluiden jälkeen. Kirjoitimme asiat auki ja teimme jokaiselle haastateltavalle oman kansion numeroidusti (haastateltava 1, haastateltava 2...) Säilytimme kansiot lukitussa kaapissa, johon muille ei ole pääsyä. Analysoimme aineiston eli etsimme yhdenmukaisuudet ja poikkeukset. Aineistosta voidaan tehdä teemakortisto (Tietoarkisto, 2021, luku 7, kohta Teemoittelu). Teemoittelimme aineiston ja muodostimme siitä teemakortiston. Keräsimme jokaisesta haastattelusta samaan teemaan kuuluvat asiat. Tämän jälkeen siirsimme teemakortistosta saadun tiedon opinnäytetyöhön. Kortisto säilytettiin lukitussa kaapissa, johon ei kenelläkään asiaankuulumattomalla ollut pääsyä. Opinnäytetyön valmistuttua kaikki haastatteluihin liittyvä aineisto hävitettiin silppurilla.

Aineisto johtopäätöksineen, tuloksineen ja kehittämisehdotuksineen raportoidaan opinnäytetyössämme. Koska työllämme ei ole tilaajaa, esitämme opinnäytetyön Satakunnan ammattikorkeakoulussa. Opinnäytetyö on julkinen asiakirja ja se julkaistaan Theseuksessa, ammattikorkeakoulujen avoimissa kokoelmissa.

4.5 Opinnäytetyön eettiset lähtökohdat ja luotettavuus

Haastattelut ja kyselyt, joita aineistoa kerätessämme olemme toteuttaneet, toteutettiin Rikosseuraamuslaitoksen tutkimuslupaehtoja noudattaen. Olemme sitoutuneet noudattamaan työmme kaikissa vaiheissa Hyvän tieteellisen käytännön toimintatapoja, joita ovat mm. rehellisyys, tarkkuus, huolellisuus tutkimustyössä, aineiston tallentamisessa, esittämisessä ja tulosten arvioinnissa. Olemme hankkineet tarvittavat tutkimusluvut. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012, s. 6.) Noudatimme työssämme ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita, johon kuuluu mm. henkilöiden ihmisarvon, itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden kunnioittaminen. Haastatteluun osallistumisesta ei saa koitua haittaa tutkittavalle. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019, s. 7–12.) Noudatimme vankilan turvallisuuteen liittyviä säännöksiä ja henkilökunnan antamia ohjeistuksia haastatteluja tehdessämme varmistaaksemme, ettei vankien eikä haastattelujen tekijöiden turvallisuus tai yksityisyys vaarannu missään vaiheessa.

Opinnäytetyön raportoinnissa noudatimme Hyvää tieteellistä käytäntöä ja kunnioitamme muiden tekijöiden tuotoksia viittaamalla heidän julkaisuihinsa asianmukaisella tavalla. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023). Rikosseuraamuslaitos ei vaadi eettistä ennakoarviointia ja siksi sitä ei ole tehty. Työn tilaajan ja opiskelijoita koskevan tieteen pelisääntöjen ristiriidan ennaltaehkäisemiseksi teimme ennen opinnäytetyön aloittamista opinnäytetyösopimuksen ja aineistonhallintasuunnitelman. Opinnäytetyösopimuksessa sovimme mm. aiheesta, aikataulusta, ohjauksesta, tausta-aineistosta ja sen käyttöoikeuksista, salassa pidettävästä sekä luottamuksellisesta aineistosta. Lisäksi

sovimme tarvittaessa henkilötietojen käsittelystä ja vastuista. (Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset, 2019, s. 6.)

Tapasimme jokaisen vangin henkilökohtaisesti ja kerroimme opinnäytetyötämme, haastattelun tarkoituksesta, vapaaehtoisuudesta, roolistamme sekä aineiston käsittelystä koko prosessin ajan. Kiinnitimme huomiota työn joka vaiheessa haastattelussa kerätyn aineiston huolelliseen käsittelyyn ja anonymisointiin sekä tietosuojaan (Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset, 2019, s. 7). Henkilö- tai tunnistetietojahan emme haastatteluissa kysyneet. Osallistuminen oli vangeille vapaaehtoista eikä siitä ollut heille välitöntä hyötyä. Vangilla oli oikeus keskeyttää haastattelu halutessaan. Vankien on kuitenkin omien ajatustensa ja kokemustensa kautta ollut mahdollista vaikuttaa siihen, että Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunta saa arvokasta tietoa kehittämistarpeista sekä siitä, mitkä asiat toimivat hyvin. Nämä asiat on tuotu esiin haastattelun yhteydessä. Säilytimme haastatteluaineiston niin, ettei kenelläkään ulkopuolisella ollut niihin pääsyä. Lopuksi aineisto tuhottiin.

Pyrimme opinnäytetyötämme tehdessä, kaikissa sen vaiheissa, toimimaan mahdollisimman luotettavasti ja eettisesti. Molemmat tekijät ovat jo aiemmissa työtehtävissään sisäistäneet sen, miten salassa pidettävää materiaalia käsitellään ja miten sen kanssa toimitaan.

5 TULOKSET

5.1 Vankien vankeusajan opiskeluun ja työhön ohjautumiseen sekä opiskeluun ja työhön vaikuttavat seikat

5.1.1 Vankien yksilölliset tarpeet, toiveet sekä niiden huomioiminen

Osa vangeista kertoi kokevansa, että vankilan jäykkä hierarkia vaikuttaa heidän yksilöllisten tarpeidensa toteutumiseen. Esiin nousivat rangaistusajan suunnitelmaan vankeuden alussa kirjatut tavoitteet. Vangit kokivat

rangaistusajan suunnitelman vahvasti heidän toimintaansa määrittävänä tekijänä. Eräs haastateltavista kertoi, että rangaistusajan suunnitelmassa olevia yksilöllisiä tavoitteita oli vaikea myöhemmin muuttaa, vaikka vankeusaika olisi ollut pitkä ja mieli opiskeltavaa alaa kohtaan saattaa muuttua. Mielenmuutoksia vankeusajan tavoitteiden suhteen ei katsottu työntekijöiden taholta hyvällä.

Yleisten vankilaa sekä vankeja koskevien linjausten ja raamien vaikutus tuli esiin vankien vastauksissa. Esiin nousi esimerkiksi toive mahdollisuudesta opiskella illalla vielä klo 21 jälkeen, koska vangin sanoin *”aivot toimii paremmin iltaisin”*. Vangeilla oli kuitenkin ymmärrys, että *”raamit”* on oltava vankilassa. Eräs vanki kertoi, että *”voin itse päättää opiskelun aikatauluista raamien sisällä”*. Esiin tuli harmi siitä, että iltaopiskeluaika on päällekkäin harrastusajan kanssa. Yksilöllisten tarpeiden toteutumisen esteenä eräs vanki mainitsi *”joukkorangaistukset”*. Tällä vanki tarkoitti sitä, että *”jos joku vanki tekee jotakin kiellettyä, niin kaikkia rangaistaan”*. Tämän vanki koki epäoikeudenmukaisena kohteluna.

Hyvänä asiana vangit kertoivat, että opiskelu- tai työpaikan valintaan on mahdollisuutta vaikuttaa itse. Positiivinen kokemus oli myös se, että aikaisempi kokemus työstä huomioitiin työpaikkaa hakiessa. Yhdellä vangilla oli negatiivinen kokemus vankilan ulkopuolisten työskentelymahdollisuuden epäämisestä. Hänelle oli sanottu, että *”ei avolaitostöitä ennen kuin opinnot on suoritettu.”* Vanki viittasi edellisellä lauseella rangaistusajan suunnitelman sitovuuteen. Hänen rangaistusajan suunnitelmansa tavoitteena oli opintojen suorittaminen vankeusaikana. Hän kuitenkin tarvitsi opintoihinsa rahaa ja sitä saisi työtä tekemällä. Vangit kokivat kuitenkin, että yleisesti ottaen heitä kuunnellaan ja heidän toiveensa otetaan vankilan sääntöjen ja ohjeistusten sisällä huomioon.

Joissakin asioissa vangit toivat esiin ohjeistuksien epämääräisyyttä tai hankaluutta siinä, ettei asioista kerrottu. Asioista pitää yleensä ottaa itse selvää. Yksi haastateltavista tiesi kertoa, että osastolla on olemassa kansio, josta löytyy tietoa erilaisista asioista. Eräs haastateltava kiitteli edellisen suljetun vankilan työntekijöitä siitä, että hän oli heiltä saanut hyvin tietoa eri vankiloiden opiskelumahdollisuuksista.

Vangit eivät osanneet heti vastata kysymykseen, onko heidän vahvuuksiaan ja voimavarojaan tunnustettu vankilassaoloaikana. Yksi vanki kertoi, että arvo-työskentelyn kautta oli aiemmassa vankilassa käsitelty hänen voimavarojaan. Positiivisena pidettiin psykologin kanssa työskentelyä. Vankien kokemuksen mukaan heidän aikaisempaa osaamistaan on hyödynnetty ja joissakin vankiloissa heidän vahvuuksiaan ja voimavarojaan oli tunnustettu Valma kursseilla. Jyväskylän vankilassaoloaikana vangeilla ei ollut kokemusta voimavarojen ja vahvuuksien tunnistamisesta.

Haastatteluissa tuli esiin, että vankeusajan lopun lähestyessä, vangin siirtyessä avovankilaan mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihinsa lisääntyi. Vangin kertoman mukaan vaikutusmahdollisuudet lisääntyivät *”asteittain ja enenevässä määrin.”*

5.1.2 Opintoihin ja työhön ohjautuminen, motivoituminen ja palautteen merkitys

Kaikki haastateltavat olivat hyvin aktiivisia ja itseohjautuvia sekä opintoihin että työhön ohjautumisessa. Voidaanko tätä pitää jo yhtenä tuloksena? Jäivätkö haastattelusta pois ne vangit, joilla ei ole motivaatiota tai halua opiskeluun tai työntekoon tai eivät koe sitä tärkeäksi? Mietimme sitäkin, saavatko vangit riittävästi tukea ja kannustusta muihin toimintoihin ohjautumisessa.

Vankien kokemus oli, että lähtökohtaisesti vankila ei ohjaa töihin tai opintoihin, vaan pitää olla itse aktiivinen. Kysyttäessä vankien motivoitumista opiskeluun ja työhön, vangit toivat esiin, että pitää itse ottaa selvää asioista, jos haluaa opiskella tai tehdä työtä. Suurin osa haastateltavista vangeista motivoitui opiskeluun Jyväskylän avovankilassa ollessaan. Ennen vankeustuomiota heillä ei ollut motivaatiota opiskeluun. Haastateltavan kokemuksen mukaan vankila voi auttaa löytämään uuden suunnan elämälle ja esimerkiksi katkaisemaan päihdeongelman. Erään haastateltavan mukaan, *”kun pääsee päihhteistä eroon, on pää ja muutenkin virkeenä.”*

Kaikilla haastateltavilla oli sisäinen motivaatio opiskella. Ulkoisetkin asiat vaikuttivat vankien opiskelumotivaatioon, kuten toiveissa olevasta tulevasta työstä saatava palkka. Kaikki haastateltavat toivat esiin rahan merkityksen motivaattorina opiskeluun ja työn tekoon. Useampi haastateltava koki, että raha tuo turvaa ja vapautta. Erityisesti vapaus tehdä mitä haluaa, korostui motiivina rahan ansaitsemiseen. Vangit löysivät motivaatiota opiskeluun monista eri asioista. Yksi vangeista koki opiskellessa, että *”monet asiat ovat mielenkiintoisia.”* Opiskelu koettiin hyödyllisenä, virkistävänä ja hyvänä ajan kuluna. Vangin sanoin: *”Tuomio menee nopeammin, ei laitostu”*. Opiskelumotivaatiota lisäsi vangin mielestä opiskelun johtaminen työpaikan saamiseen ja työn tuoma taloudellinen turvallisuus. *”Turvallisuuden takaaminen. Talouden turvaaminen on vahvin turva.”* Opiskelu nähtiin myös väylänä tulla hyväksytyksi yhteiskunnan jäseneksi. Vanki kertoi, että *”opiskelu auttaa minua pääsemään osaksi yhteiskuntaa.”*

Ihmiskontaktien saaminen vankilan ulkopuolella ja läheisille muutoksen todistaminen sekä itsensä sivistäminen oli vangeille tärkeää. Eräs vanki kertoi opiskelussa olevan olennaista *”sosiaalistuminen ja kokonaisuuden hallinta.”* Toiselle vangille oli kerrottu työntekijän taholta, että hänelle riittävät sosiaalistumiseen vankilan sisällä muodostuvat sosiaaliset suhteet. Hän olisi kovasti toivonut pääsevänsä vankilan ulkopuolelle töihin ja kaipasi vankilan ulkopuolisia sosiaalisia suhteita, muutoinkin kuin lomilla. Hän piti tärkeänä yhteiskuntaan sosiaalistumista. Yksi haastateltavista toi julki verkostoitumisen tärkeyden opiskelujen kautta. Lisäksi aikaisemmin työelämässä ollut vanki piti ammattitaidon ylläpitämistä vankeusaikana tärkeänä, koska se auttaa työpaikan saamisessa vankilasta vapautumisen jälkeen. Haastateltava myös katui vankilaan johtanutta rikostaan sanoittaen asian. *”Pohja putosi elämältä, kaikki täytyy rakentaa uusiksi.”* Hän toi esiin, että tietyllä tavalla hänen täytyy aloittaa elämän rakentaminen muun muassa kouluttautumisen suhteen osittain uudestaan.

Vangin kokemuksen mukaan, toteuttamalla rangaistusajan suunnitelman tavoitteita ja käyttäytymällä hyvin voi saada näyttöä koevapautta varten sekä olla ilman vaikeuksia. *”Sopeutumalla vankilan sääntöihin ja hyvällä käytöksellä saa*

olla rauhassa.” Esille tuli myös vankien kokemus siitä, ettei aloittelevaa yrittäjyyttä tueta vankeusaikana riittävästi. Vankeusaikana kaivattiin enemmän tukea ja kannustusta yrityksen perustamiseen vankilassa.

Kysymykseemme palautteen merkityksestä opiskelussa ja työn tekemisessä, kaikki vangit eivät osanneet sanoa mitään. Esiin tuli, että työnantajan palaute oli myönteistä ja tärkeää. Vangit kertoivat saaneensa myönteistä palautetta puolisoilta, vanhemmilta ja töistä. Eräs vangeista koki merkittävänä entisen vankilan ohjaajan yhteydenpidon ja kannustuksen puhelimen välityksellä. Joidenkin työntekijöiden koettiin *”himmäavan”* opiskelua. Enemmän tukea ja kannustusta opiskeluun kaivattiin. Rahallisia resursseja opiskella ei kaikilla ollut. Tähän liittyen vanki oli työntekijöiltä saanut negatiivista kommentointia nimenomaan Jyväskylän vankilassa. Yksi haastateltavista kertoi, ettei koe muiden palautetta tärkeäksi, koska itse tietää, mitä tekee. Hänellä itsellään oli selkeä tavoite ja suunnitelma opiskelun suhteen: *”Tekemällä tiettyjä asioita tietyllä tavalla, tapahtuu hyviä asioita.”*

5.1.3 Oppimista ja opiskelua tukevat ja haittaavat tekijät

Vangit toivat kysyttäessä paljon esiin oppimista ja opiskelua tukevia ja haittaavia tekijöitä. Vankilan päivärytmi ja rutiinit sekä joidenkin opiskelijoiden mahdollisuus saada iltaisin oma huone opiskeluun tukivat opintojen etenemistä. Vangit pitivät tärkeänä, että ympäristön ja olosuhteiden tuli olla suotuisat opiskelulle. Pidettiin hyvänä asiana, että vankilasta on mahdollisuus päästä ADHD-tutkimuksiin. Useampi vanki koki, että tarvittiin mielenkiintoa opittavaa asiaa kohtaan, hyvää tukiverkostoa, halua oppia uutta, itseohjautuvuutta sekä motivaatiota, jotta opiskelu vankilassa sujuu. Taustatieto, aiempi kokemus ja osaaminen, sopivat haasteet sekä omat henkilökohtaiset tavoitteet edesauttoivat opiskelua. Vangit toivat esiin myös opiskelun hyötynäkökulman: opiskelu johdattaa todennäköisesti työhön ja siitä saa rahaa. Opiskelu antoi vangeille myös tulevaisuuden toivoa ja yksi vangeista kertoi saaneensa lisää itseluottamusta onnistuessaan opinnoissaan. Osa vangeista kaipasi työntekijöiltä enemmän

rohkaisua opiskeluun sekä positiivista palautetta opiskelun suhteen. Yksi vanki kiitteli työntekijän apua kurssimateriaalin lainaamisessa.

Oppimista edistäviksi tekijöiksi haastattelussa mainittiin edellisten lisäksi terveys, uni, ravinto, opiskelutaitojen opiskelu, taitojen tunnistaminen ja kyky mukautua. Oppimista haittaaviksi asioiksi listattiin väsymys, keskittymiskyvyttömyys, tuskastuminen, elämäntilanne, huolet ja murheet. Eräs vanki toi esiin haastattelussa vankeuden tuoman kroonisen stressitilan. Tällaista asiaa ei helposti tule ulkopuolisen silmin ajatelleeksi. Avovankilassa vangeilla on paljon vapauksia ja mahdollisuuksia eri toimintoihin ja harrastuksiin, kuten vankilan työntekijäkin kertoi. Kuitenkin kaikella toiminnalla on tietyt raamit ja rajoitteet, jotka vangitkin toivat esiin haastattelussa useaan eri otteeseen. Läheisten tapaamiset olivat rajoitettuja ja siitä osa vangeista kärsi kovasti.

Vangit toivat esiin roolin ylläpidon vankilan ulkopuolella. Moni pelkäsi, että muut opiskelijat tai työkaverit saavat tietää heidän olevan vankilasta. Vangin sanoin *”ei pysty ja uskalla olla oma itsensä.”* Tällaisen roolin ylläpitäminen on varmasti henkisesti raskasta, etenkin kun rooli on koko ajan päällä. Vanki kertoi myös, että *”avoimuus ei kannata ja eikä kehenkään voi luottaa. Ei koulussa eikä vankilassa.”* Vankien kyvyttömyys luottaa on tullut esiin myös aikaisemmissa tutkimuksissa.

Melu ja ympäristön häiriötekijät koettiin useamman vangin taholta opiskelua haittaaviksi asioiksi. Ongelmalliseksi koettiin iltojen ajan käyttö. Illalla oli harrastusaika ja lenkkimahdollisuus, mutta samalla se oli myös aikaa, jolloin olisi pitänyt opiskella. Rajoitetun tietokoneajan vangit tunsivat myös haastavaksi, he kaipasivat enemmän joustoa opiskeluajan suhteen. Aikarajoitukset haittasivat opiskelua, etenkin, jos koki olevansa opiskelussa parhaimmillaan iltaisin. Esiin nousi myös eriarvoisuutta opiskelumahdollisuuksien suhteen.

Vangit kertoivat, että on suuria eroja suljetun ja avovankilan välillä, mutta myös yleisesti vankiloiden välillä. Opiskeluun liittyvät asiat ovat heidän mielestään hankalia suljetussa vankilassa. Vankiloiden välillä on eroavaisuutta opiskeluresurssien ja työntekovaihtoehtojen välillä. Joissakin vankiloissa on

esimerkiksi lukiokirjoja lainattavaksi. Toisissa vankiloissa kirjat tulee monistaa tai hankkia ulkopuolelta. Joissakin vankiloissa saa käyttää vain vankilan tietokoneita, mutta Jyväskylän vankilassa tulee olla oma kannettava tietokone. Vanki koki tämän ongelmaksi, jos ei ole tarpeeksi rahaa kirjoihin ja kannettavaan tietokoneeseen. Kaikilla vangeilla ei ole esimerkiksi tuomion takia mahdollisuutta päästä työskentelemään. Kuitenkin rahaa tarvitaan opintoihin. Joissakin vankiloissa vankien mukaan oli opinto-ohjaaja saatavilla, Jyväskyläänkin sellaista toivottiin.

5.1.4 Vankilan työntekijöiden asenne ja ammattitaito

Lähtökohtaisesti työntekijöiden asennetta kiiteltiin. Tuli esiin, että Jyväskylän vankilan työntekijöiden asennetta pidettiin jopa parempana kuin muissa vankiloissa, joissa vanki oli ollut. Yksi vangeista piti tärkeänä työntekijöiden myönteisiä lausuntoja. Osa vangeista koki, etteivät olleet saaneet minkäänlaista palautetta työntekijöiden taholta. Tämä herätti kirjoittajissa kysymyksen, siitä, minkä vangit kokivat palautteeksi ja annettiinko sitä heille?

Haastattelussa tuli esiin vangin kokemus opiskelun suhteen. Työntekijä oli sanonut vangille, ettei saa tehdä liikaa ja kehotti pitämään huolta hyvinvoinnista. Osittain tämä kääntyi vangin mielessä negatiiviseksi, sillä hän koki, ettei hänen pystyvyyteensä uskottu. Saattoihan työntekijä kuitenkin hyvääkin tarkoittaa. Tässä jäimmekin miettimään sitä, että vankien kanssa kommunikoidessa tulisi työntekijöiden ottaa huomioon vangin yksilöllisyys. Tunnistaako vanki hyvää tarkoittavia eleitä, ilmeitä ja äänensävyjä? Mikäli kommunikoinnissa tai viestien ymmärtämisessä on haasteita, niin olisi tärkeää sanoittaa sanomaansa esimerkiksi sillä, että tarkoitan hyvää, kun sanon sinulle näin.

Vangit kokivat, että tuomion syy vaikuttaa työntekijöiden asenteisiin heitä kohtaan sekä asioiden sujumiseen esimerkiksi lupa-asioiden suhteen. Joissakin asioissa, esimerkiksi työ- ja opiskelupaikkojen valintaan liittyen työntekijöiden asenne koettiin positiivisesti. Koettiin, että työntekijät huomioivat aiempaa osaamista ja kokemusta. Joissakin asioissa, kuten lomien myöntämisessä,

koettiin epä johdonmukaisuutta. Vangit tiedostivat, että lait ja raamit ohjaavat vankilan ja työntekijöiden toimintaa, mutta kaipasivat vielä tarkennuksia, perusteluja ja selvityksiä moniin käytäntöihin. Vankilan työntekijät joutuvat varmasti huomioimaan monta seikkaa päätöksiä tehdessään ja perustelevaan päätöksensä. Toivottavasti kaikessa mentäisiin se edellä, että päätökset tukevat vangin vapautteen valmentautumista. Haastattelujen perusteella nousi myös esiin, että tiedon saannissa ja tiedottamisessa olisi parantamisen varaa. Moni vangeista tarvitsee myös tukea tiedon etsimiseen ja löytämiseen.

Vangit kokivat, että asioiden hoitumisen suhteen on merkitystä sillä, kenelle työntekijälle annat lupa-anomuksen. Se miten asia eteenpäin esitellään, koettiin asian hoitumisen kannalta merkitykselliseksi. Esiin nousi myös se, että kaikki vangit eivät juurikaan tapaa vankilan työntekijöitä kuin ohimennen ja vastuuvirkamiestäkin vain harvoin.

Pääsääntöisesti vangit luottivat valikoiden työntekijöihin. Suurin osa heistä ei halunnut puhua asioistaan kenelle tahansa työntekijälle. Psykologi mainittiin luotettavaksi ja että hänelle voi puhua asioistaan. Psykologille puhumisen koettiin tekevän hyvää omalle hyvinvoinnille. Haastateltavan mielestä *”psykologi edustaa vankeinhoitolaitosta eikä kostoteollisuuslaitosta.”* Haastatteluissa tuli useamman vangin taholta esiin, ettei avoimuus kannata eikä asioista uskalla puhua työntekijöiden kanssa. *”Pitää miettiä, ennen kuin puhuu, mitä on ranssun kirjattu.”* Haastattelussa tuli myös esiin päinvastainen kokemus siitä, että kaikille työntekijöille voi puhua avoimesti asioistaan. Tämäkin on siis varmasti hyvin yksilöllistä.

Vankilan Työpajaa vangit pitivät hyvänä tiedonlähteenä. Sieltä saa vankien mielestä monenlaista apua, tukea, neuvoa ja ohjausta asioihinsa. Työpajan työntekijät saivat paljon positiivista palautetta. Heitä keuhuttiin ammattitaitoisiksi, edistykseksi ja heidän antama tuki koettiin tärkeäksi. Vangin sanoin: *”Pajalla potkitaan lempeästi eteenpäin, autetaan tekemään ratkaisuja.”*

5.2 Vankeusaikana tehdyn työn ja opiskelun merkitys ja toivon näkökulma vangeille vankeuden jälkeiseen aikaan valmistautuessa

Kaikki haastateltavat toivat esiin, että vankeusajan opiskelulla ja työntekomahdollisuudella on merkitystä heidän tulevaisuutensa suhteen. Toisille vangeille opiskelun merkitys oli suurempi, toisille vähäisempi. Vankeusajan opiskelu vahvisti kaikkien tulevaisuuden tavoitteiden ja haaveiden toteuttamista, esimerkiksi työpaikan saamisen ja rahan ansaitsemisen suhteen. Osalla vangeista oli tavoitteena jatkaa opiskelua myös vankilasta vapauduttuaan. Vangit näkivät opiskelussa saavutettavan tutkinnon suorittamisen tärkeänä askeleena kohti työelämää: *”Iso merkitys, että saa toisen asteen tutkinnon.”* Myös opintojen antamaa yleissivistystä pidettiin tärkeänä: *”Opiskelu antaa yleistietoa, koulutustaso on saavutus.”* Yhden vangin mielteitä opiskelun merkityksestä: *”Voi olla merkitystä. Jos on saanut jotain alkuun, voi viedä loppuun. Helpottaa sitä hetkeä vankeudessa, mutta se ei välttämättä vaikuta vankeusajan jälkeen.”* Vanki ei ollut varma vaikuttaako vankeusajan opiskelu vapautteen pääsyn jälkeen ja onko siitä hyötyä.

Vankeusajan opiskelun ja työn teon nähtiin vaikuttavan laitostumiseen ennaltaehkäisevästi ja vangit kokivat, että koulun ja työn kautta pääsee *”ihmisten ilmoille.”* Opiskelu ja työvalmiuksien parantaminen nähtiin tärkeinä vaikuttajina rikoskierteen katkaisemisessa. Hyvänä asiana pidettiin avolaitokseen pääsyä tuomion loppupuolella, sillä se mahdollistaa rahan ansaitsemisen siviiliin pääsyä varten sekä auttaa *”sosiaalistumaan”* ympäröivään yhteiskuntaan. Ammatillisen koulutuksen ylläpito vankeusaikana nähtiin myös tärkeänä asiana vankeusajan jälkeisen työllistymisen suhteen. Vanki arveli, että *”jos vankeusajana ei ole mahdollista pitää ammattitaitoa yllä, niin voi alkaa epätoivon kierre.”*

Vankeusajan yrittäminen nousi vahvasti esiin parin haastateltavan vastauksista tulevaisuuden toivon suhteen. Taustalla oli ajatus saada yritystoiminta alkuun vankilassa ja sen jatkaminen vankila-ajan jälkeen vapaudessa. Työn tekeminen vankeusaikana auttoi arkirutiinien ylläpitämiseen ja työstä saatu positiivinen palaute koettiin hyvänä. Vankeusajan työnteko kohotti

itseluottamusta ja piti aikaisemmin saavutettua ammatillista osaamista yllä. Vangit kokivat työn tai opiskelun lisäävän arvostusta. Osa vangeista piti työllistymistä ja työntekoa tärkeänä osana elämää vankilasta vapautumisen jälkeen. Mahdollisuus kokeilla erilaisia töitä koettiin myös hyvänä keinona saada tuntumaa työelämään, etenkin jollei tulevaisuudenkuva ollut selvillä. Esiin tuli myös vankeusajan opiskelun merkitys vankeusajan ”*tylsän tekemättömyyden*” sijaan eli opiskelu oli yksi tapa tehdä jotakin järkevää ja hyödyllistä arjen täyttäjänä.

Vangit pitivät toivoa tulevaisuuden suhteen tärkeänä. Omat tavoitteet ja niiden saavuttaminen tulivat esiin vankien puheissa. Yhden vangin ohje kuului seuraavasti: ”*Tee itselle haaveet ja tavoitteet.*” Vankeja kannusti eteenpäin selvästi se, että heillä oli jokin tavoite tai päämäärä, jota kohti suunnata. Vanki sanoitti asiaa: ”*Toivoton tilanne vähentää tekemistä.*” Yhden vangin toiveena oli unelma akateemisesta urasta, johon vankeusajan opinnot toimivat ponnahduslautana. Vankeusaikana aloitettua yritystoimintaa haluttiin jatkaa vankilasta vapautumisen jälkeen. Rahan saaminen tuli esiin jossakin muodossa kaikilla vangeilla. Rahan ansaitsemiseen vangit näkivät erilaisia tapoja kuten yritystoiminnan, opintojen, työntöön tai säästämisen avulla.

Jokaisella vangilla oli omat suunnitelmansa ja toiveensa tulevaisuuden rakentamisen suhteen. Uskoa tulevaisuuteen löytyi. Kaikki haastateltavat olivat toiveikkaita tulevaisuuden suhteen. Vanki kertoi tavoitteekseen tulevaisuudessa ”*tehdä mahdollisimman paljon rahaa.*” Raha tarkoitti haastateltaville turvaa ja vapautta. He kokivat, että rahan avulla saa tehdä mitä haluaa. Yksi vangeista näki rahan mahdollistajana: ”*Vapaus tehdä mitä itse haluaa yrittää.*” Yksi vangeista halusi ”*kasvattaa liiketoimintaa niin suureksi, että saa taloudellisen vapauden.*” Yleistiedon saaminen ja koulutuksien suorittaminen nostivat vankien itsetuntoa ja itseluottamusta. Eräs vanki kertoi, että: ”*Vankilassa tajusin olevani arvokas ja tärkeä.*” Tämä oli ilahduttavaa kuulla siksi, että vankilassa on onnistuttu tekemään jotain tärkeää oikein. Kuitenkin on surullista, että ihmisen tarvitsee päätyä vankilaan ennen kuin tavoittaa tuollaisen tunteen. Miksei kukaan aiemmin ole saanut häntä tuntemaan itseään tärkeäksi ja arvokkaaksi?

Keskusteluissa nousi esiin vankien huoli siitä, voiko rehellisellä työllä Suomessa rikastua. Vangit pohtivat sitä, ettei ole helppoa rahaa, mutta kiusaus ansaita helposti rikollisella toiminnalla voi olla haastava. Rahan kautta ymmärrettiin se, että moni valitsee rikollisen polun tienatakseen enemmän joko itse valinnan tehden tai pakon edessä selviytyäkseen tai mahdollistaakseen paremman elannon perheelleen. Vangit toivat esiin myös sen, että ”vankilassa opitaan keinot ja konstit” eikä ensikertalaisia heidän mielestään pitäisi sijoittaa ns. kovempiin vankiloihin suorittamaan rangaistustaan. Joissain vankiloissa opiskelumahdollisuudet ovat hyvät, mutta ”vankiainees” (jengit ja järjestäytynyt rikollisuus) tekevät muilta osin vankilassa olosta haastavaa. Heidän näkemyksensä oli, että jos ensikertalainen sijoitetaan tietyn vankiaineesin kanssa samaan vankilaan niin sillä saattaa olla kohtalokkaat vaikutukset paitsi vankeusaikaan myös vangin tulevaisuuteen.

Useampien haastateltavien toivoa tulevaisuuden suhteen lisäsi ajatus rikoskierteen katkaisusta. Opiskelu ja työkokemuksen, sosiaalisten taitojen sekä muiden mallin katsottiin pienentävän rikollisen käyttäytymisen riskiä. Vaikuttavina asioina nousivat myös oikeanlainen kaveripiiri, vankilassa halutessaan saatava apu ja tuki, oma motivaatio, luonne, asenne, kyvyt, omat tavoitteet sekä haaveet. Vangit toivat esiin myös sen, ettei ole olemassa helppoa rahaa. Olisi tärkeää löytää jokin itseä kiinnostava juttu, joka motivoi pysymään kaidalla tiellä. Tarvitsee tehdä työtä ja nähdä vaivaa saavuttaakseen tavoitteensa ja unelmansa eli pitkäjänteistä ajatteluakin löytyi: *”Vankeuden pitää olla ristiriidassa tavoitteen kanssa. Vankeus ei kannata.”*

5.3 Vankien kehittämissuhteet vankeusajan opiskeluun ja työhön

Haastateltavat toivat esiin, että internetin ja tietokoneen käyttöä olisi hyvä jatkaa iltaisin vähän pidempään, näin se mahdollistaisi paremmin iltaopiskelun. Lisäksi kaivattiin opiskelumahdollisuuksien helpottamista myös suljetuissa vankiloissa. Kaivattiin esimerkiksi verkko-opiskelumahdollisuutta. Haastattelussa tuli toive toisen asteen opintojen maksuttomuudesta myös

oppivelvollisuusiän ylittäneille. Ilman kunnollisia tuloja vangin on vaikea rahoittaa opintojaan, ellei ole mahdollisuutta käydä samanaikaisesti töissä. Useampi vanki toi julki, että he kaipaavat yhtenäisiä resursseja ja käytäntöjä sekä opiskelu- ja työntekomahdollisuuksia kaikille vangeille vankilasta riippumatta. Lisäksi toivottiin selkeitä kriteerejä poistumisluvulle ja lomille. Kriteerit voivat olla hyvinkin selkeitä, mutta ovatko kaikki vangit ja työntekijät tietoisia niistä? Olisi tärkeää tiedottaa asioista, siten, että kaikki vangit ymmärtävät asian ja varmistaa, että tieto on ymmärretty.

Haastatteluissa tuli esiin vahvasti vankeusajan yrittäminen. Ajatus, että sitä pitäisi vankeusaikana tukea paremmin: *”Aloittelevalle yrittäjälle yrittämisen mahdollisuutta.”* Haastatteluissa tuli esiin, että kun laillisesti saisi hankittua helposti rahaa, niin riski rikolliseen käyttäytymiseen pienenisi. Tässä auttaisi haastateltavan mukaan vankeusaikana saatu tuki yrittäjyydelle. *”Yrittäjyys tulisi saada vankeusaikana vankalle pohjalle, koska yritys ei tuota heti alussa riittävästi, ettei tule kiusausta hankkia rikollisilla tavoilla lisätienestettä vapautumisen jälkeä talouden paikkaamiseen.”*

5.3.1 Haastatteluissa esiin tulleet muut kehittämiskohteet

Haastateltavat toivat esiin ulkoilutilan pienuuden. Siinä ei mahdu tekemään mitään ja kunnolla liikkumaan. Kauempana asuville tai läheisiään tapaaville vangeille toivottiin matkaan kuluvan ajan huomiointia siten, että saisi esimerkiksi yhden lisäpäivän lomaan. Lisäksi esiin tuli toive, *”pystyisi pitämään läheisiin paremmin yhteyttä esimerkiksi, WhatsAppin ja somen kautta.”* Haastateltava koki tekstiviestit vanhanaikaisiksi. Yhteys läheisiin oli joillekin vangeille tärkeää läheisiltä saadun rohkaisun ja kannustuksen vuoksi. Tämä auttoi jakamaan vankilassa sekä antoi voimaa opiskeluun ja työn tekemiseen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Haastateltavia oli neljä, joten emme voi yleistää tuloksia. Saimme kuitenkin haastattelujen avulla hyvin esiin vankien näkemyksiä, ajatuksia ja kokemuksia. Toivomme, että heidän opiskeluunsa ja työhön liittyviä asioita, esimerkiksi opintoihin ja työhön ohjausta voitaisiin kehittää. Tarkoituksenamme oli tuoda vankien näkökulma esiin ja siksi on hyvä muistaa, että heidän ajatuksensa ovat yksilökohtaisia ja subjektiivisia. Haastatteluissa tuli ilmi, että haastateltavat olivat aktiivisia, älykkäitä ja itseohjautuvia sekä työn teon että opiskelujen suhteen. Heillä oli hyvät opiskelu- ja työntekovalmiudet, jotka antoivat heille hyvät mahdollisuudet edetä elämässään eteenpäin. Yksi tärkeimmistä johtopäätöksistämme on rahan merkitys opintojen ja työnteon motivoijana. Raha näytteli monissa vankien vastauksissa tärkeää osaa, koska se merkitsee vangeille vapautta tehdä mitä haluaa sekä turvallisuuden tunnetta.

Haastatteluissa tuli esiin se, että haastattelemamme vangit kokevat vankeusajan työn ja opiskelun todella merkitykselliseksi. Se lisää toivoa tulevaisuuteen vapauteen valmentavasta näkökulmasta katsottuna ja vankeusaikakin kuluu heidän sanojensa mukaan järkevämmiin. Opiskelu, työn tekeminen ja yrittäjäyys olivat vangeille keinoja, joiden avulla edetä kohti tavoitteitaan. Opiskelu ja työn tekeminen antoivat vangeille mielekästä tekemistä, onnistumisen kokemuksia, yleissivistystä ja arkirutiinia. Vangit toivat esiin, että pidennetty oppivelvollisuus on heidän mielestään hyvä asia. Ehkä tulevaisuudessa on vähemmän vankeja, joilla jopa peruskoulu on suorittamatta. Opintonsa suorittaneen vangin jatko-opiskelu- ja työllistymismahdollisuudet ovat paljon paremmat kuin koulut kesken jättäneen.

Jos etukäteen olimmekin kuvitelleet, millaisia haastatteluista tulisi ja millaisia haastateltavat olisivat niin koimme yllätyksiä. Olimme lukeneet etukäteen paljon materiaalia muun muassa vankien oppimisvaikeuksista sekä erilaisista mielenterveys- ja päihdeongelmista. Tämän vuoksi oli yllättävää, millaisia haastateltavia saimme. Ilmeisesti vangit, joilla on oppimisvaikeuksia tai muita vastaavia ongelmia eivät olleet halukkaita tulemaan haastateltaviksi. Oliko

syynä kenties häpeä vai eivätkö muuten kokeneet työntekoa tai opiskelua merkityksellisenä? Mahdollista on myös se, että esiin tullut luottamisen vaikeus on ollut yhtenä osatekijänä. Ei ehkä uskalleta puhua ja kertoa omista kokemuksista mahdollisten seuraamusten pelossa tai ei uskota oman kokemuksen kertomisella olevan mitään vaikutusta mihinkään.

Havaitsimme, että vankilassa moni asia ja toiminta on vangeille mahdollista, mutta ei varsinaisesti velvoittavaa. Vankeuslakihan edellyttää, että toimintaan pitää osallistua, mikäli vangin terveys, toimintakyky ja ikä sen sallii. Henkilökunta pystyy ainoastaan motivoimaan vankeja työhön ja opiskeluun sekä muihin toimintoihin osallistumiseen. Miten siis saadaan motivoitua vanki, jolta ei löydy taitoa eikä motivaatiota? Vanki ei ehkä edes halua mennä eteenpäin tai hän ei tunnista mahdollisia voimavarojaan. Jos on aina joutunut kuulemaan itsestään vain negatiivista eikä ole koskaan saanut tilaisuutta, ei välttämättä edes itse tiedä kuinka lahjakas ja taitava todellisuudessa onkaan. Yhteiskuntaan sopeuttamisen näkökulmasta voisi mielestämme pakottava velvoitekin olla paikoitellen paikallaan, tosin ilman vangin omaa motivaatiota toimintaan velvoittaminen voi olla turhaa.

Rikosseuraamuslaitoksen tutkimuslupa oli myönnetty 5–7 vangin haastatteluun. Valitettavasti emme saaneet kuin neljä haastateltavaa, joskin tätä pidettiin vankilan suunnalta hyvänä määränä. Syksyllä 2023 Jyväskylän vankilasta ilmoitettiin, että haastatteluiden kohderyhmään sopivia vankeja oli paikalla kuusi. Siihen suhteutettuna haastateltavien määrä oli erittäin hyvä. On myös huomioitava, että haastatteluihin ilmoittautuminen tapahtui vankilan työntekijän kautta, mikä saattoi myös vaikuttaa haastateltavien määrän vähäisyyteen. Valtakunnallisen vankikyselyn mukaan vähän yli 40 % vangeista opiskelee jossain vaiheessa vankeuttaan. Jyväskylän vankilassa opiskeli opintoluvalla vankilan ulkopuolella kuusi vankia ja kolme vankia opiskelee laitoksella. Siviilityöluvalla vankilan ulkopuolella työskentelee kolme vankia ja toimintarahalla talon ulkopuolella kuusi vankia. Jyväskylän vankilan järjestämässä avolaitostyössä vankilan ulkopuolella oli kymmenen vankia. Vankilassa kirjoilla vankipaikoilla haastatteluhetkellä oli 49 vankia ja lisäksi kirjoilla koevapaudessa ja

ulkopuolisessa päihdekuntoutuksessa olevat vangit. Haastatteluun osallistuvien määrä oli siis edellä mainittuihin lukuihin peilaten hyvä.

Haastateltavien määrän vähäisyys aiheutti vankien tunnistettavuuteen liittyen tekijöille raportoinnissa haasteita, vaikka vankien nimiä tai mitään tunnistetietoja ei kysytykään haastatteluissa. Pohdimme, kuinka kertoa yhden vangin kokemuksista ilman, että vanki tunnistetaan. Tässä kohtaa jouduimme vangin oman turvallisuuden takia jättämään pois joitakin vankien kertomia asioita, esimerkiksi mitä koulua tai koulutusta vanki suorittaa.

Haastatteluun valmistautuminen oli monin tavoin jännittävää. Ennen haastattelujen tekemistä elimme epävarmuudessa, odottaen saammeko haastateltavia tarpeeksi. Jyväskylän vankilaan mennessämme yllätyimme, ettei meitä eikä meidän tavaroitamme tutkittu lainkaan, vaikka eteisessäkin oli metallinpaljastin. Etukäteen haastattelujen tekemisessä mietitytti, haluavatko vangit kertoa meille ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Siksi koimme tärkeänä tutustua huolellisesti teemahaastattelun tekemiseen saatavissa olevan kirjallisuuden avulla ja sovimme etukäteen, kuinka toimimme haastattelussa. Kaikki ilmoitautuneet vangit saapuivat paikalle, mikä oli todella helpottavaa opinnäytetyöntekijöiden kannalta.

Positiivinen yllätys haastatteluissa oli, että saimme kattavampaa aineistoa enemmän kuin olimme etukäteen uskoneet. Olimme varautuneet, ettei vankien luottamusta ole helppo saavuttaa emmekä välttämättä saisi heitä kertomaan ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Kaikki meni kuitenkin paljon paremmin kuin olimme odottaneet ja haastatteluista jäi erittäin hyvä mieli. Tähän vaikutti varmasti yhtenä tekijänä sekin, että emme tallentaneet haastatteluita vaan teimme kenttämuistiinpanot. Lisäksi tekijöiden välinen yhteistyö oli haastatteluissa saumatonta ja luontevaa, mikä varmasti osaltaan rentoutti haastattelujen ilmapiiriä. Vangit toivat haastatteluun omat kokemuksensa opiskelusta ja työn teosta avoimin mielin ja rohkeasti. Vankilan työntekijät puolestaan suhtautuivat meihin ja työhömmme esimerkillisen hienosti, kannustavasti ja rohkaisevasti.

Haimme vangeilta vastausta kysymykseen millaista tukea ja ohjausta he toivovat opintoihin ja työhön ohjautumisessa. Emme saaneet kovin paljon vastauksia, johtuen ilmeisesti jo edellä mainitusta haastateltavien itseohjautuvuudesta ja motivaatiosta. Ainoa vastaus vangeilta kysymykseemme oli, ettei vankilassa lähtökohtaisesti ohjata opiskeluun tai työntekoon, vaan vankien itse tulee selvittää asioita. Toisaalta voi olla, etteivät haastateltavat vangit kaivaneetkaan juurikaan apua tähän asiaan. Haastateltavilla oli taitoja ja ominaisuuksia, jotka mahdollistivat itsenäisen ja omatoimisen opiskelun tai työntöön. Olisimme varmasti saaneet tähän erilaisia vastauksia vangeilta, jotka eivät olleet opiskelemassa tai töissä.

Haimme haastattelussa tietoa myös siitä, olivatko vangit saaneet opiskeluun/työhön ohjautuessaan tai opiskellessa/työtä tehdessä kannustusta, rohkaisua tai palautetta. Tässä asiassa vankien vastaukset jäivät vähäisiksi. Työntajalta oli saatu positiivista palautetta ja se koettiin merkitykselliseksi. Vankien läheisiltä saatu palaute ja entisen vankilan ohjaajan palaute oli myös tärkeää. Tässä huomaa, että yhdenkin ihmisen rohkaisu, kannustus ja positiivinen palaute voi olla merkittävä asia ihmisen elämässä. Se luo uskoa ja toivoa tulevaisuuteen. Yksi vangeista toi tähän eri näkökulman kertomalla, ettei tarvitse palautetta. Hän itse tietää mitä tekee. Tästä voi vetää johtopäätöksen, että olemme yksilöitä ja kaikille palautteen saaminen ei ole merkittävää. Tai sitä ei ainakaan ääneen uskalla myöntää.

Kuntoutusohjaajaopiskelijoina meitä kiinnostaa, kuinka ammatillinen kuntoutusohjaus toteutuu vankilamaailmassa. Ajattelimme ennen opinnäytetyön haastatteluja, mutta erityisesti haastattelujen jälkeen, että ammatilliselle kuntoutusohjaukselle on suuri tarve, mikäli vankien sopeutumista yhteiskuntaan aiotaan edistää Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden mukaisesti. Opinnäytetyömme aiheena oli alun perin vankien ammatillinen kuntoutus, johon liittyi Rikosseuraamuslaitoksen AKO-hanke. Kuten syksyllä 2023 tuli Jyväskylän vankilan taholta ilmi, niin Jyväskylän vankilassa AKO-hankkeesta ei näkynyt jälkeäkään. Voisiko kuntoutuksen ohjaaja olla vankilassa se henkilö, joka ottaisi osan vastuuvirkamiehen työkuormituksesta hoitaakseen? Kuntoutuksen ammattilaisen näkemys ja kokemus voisi olla arvokas lisä

Rikosseuraamuslaitoksen moniammatillisessa työyhteisössä. Työelämässä resurssien tiukentuessa yksi pohtimisen arvoinen asia olisi se, tekevätkö kaikki työntekijät kaikkea, vai pitäisikö tehtäviä eriyttää tuloksellisemman työn tekemiseksi?

Tulimme opinnäytetyötä tehdessämme siihen tulokseen, että vangit tarvitsisivat enemmän ohjausta ja tukea kuin tämänhetkisillä työntekijäresursseilla pystyy antamaan. Lisäksi AKO-hankkeessa kävi ilmi, että henkilökunta tarvitsisi enemmän osaamista juuri ammatilliseen kuntoutukseen ohjauksessa, mahdollisesti myös muuhun vankien tarvitsemaan tukeen ja ohjaukseen liittyen. Ohjaustaidot eivät esimerkiksi vanginvartijan koulutuksessa ole suuressa osassa. Käsitimme vankilan työntekijöiden puheista, että vangeilla on yhä enemmän päihde- ja mielenterveysongelmia sekä fyysisen toimintakyvyn rajoitteita. Myös koulutuksen ja työelämätaitojen puute näyttäytyy voimakkaammin. Ihan yhtä lailla kuin yhteiskunnassa, myös vankien keskuudessa on polarisaatiota: on hyvin pärjääviä ja moneen kykeneviä ja vastaavasti todella heikossa asemassa olevia. Vangeilla on haasteita arjen perusasioiden hoitamisessa ja myös ylisukupolvisuus tulee esiin vankiloiden asiakkaissa. Vangit tarvitsevat paljon tukea arjen hallintaan. Heillä ei myöskään välttämättä ole mallia vanhemmuudesta, joten haasteiden moninaisuus vaatii vankilan työntekijöiltä vahvaa ja monipuolista osaamista.

Mistä syistä AKO-hankkeen epäonnistuminen johtuu, sitä voimme vain arvella. Hankkeen tuloksissa pulmat ilmenivät työntekijöiden ammatilliseen kuntoutukseen ohjaamisessa, erilaisissa toimintakäytännöissä, verkostotyössä sekä ohjausprosessissa. (Tammelin, Ketola & Suomi, 2022, s. 29.) Miten paljon käytännössä vaikuttaa työntekijöiden määrä ja vaihtuvuus, asenne, koulutus, motivaatio sekä resurssit myös ammatilliseen kuntoutusohjaukseen? Kuinka suuri tekijä on vankien moniongelmaisuuksien vaikutus AKO-hankkeen näkyvyyteen? Näihin kysymyksiin meillä ei ole antaa vastausta. Selvää kuitenkin on, että työtä on paljon ja jostain joutuvat myös työntekijät karsimaan.

Rikosseuraamuslaitoksen resurssien määrän vähentyminen vuosien saatossa voi olla merkittävä tekijä vankien kuntoutuksessa sekä vähäisessä vankien

ammattilliseen kuntoutukseen ohjautumisessa. Rikosseuraamuslaitoksen resurssien vähentymisestä kertoo entinen Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja Arto Kujala haastattelussaan keväällä 2023. Hän nosti esiin, että Rikosseuraamuslaitoksen haasteena on työntekijäresurssit ja myös heidän jaksamisensa. Taustalla on muun muassa vuodesta 2007 tuottavuusohjelmasta alkanut henkilökunnan resurssien vähentäminen, koronapandemia, organisaatiomuutos ja uusien hyvinvointialueiden tuleminen mukaan Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyötahoiksi sekä henkilökunnan rekrytointivaikeudet. (Kostiainen, 2023.) Tämä selittää monia haastatteluissa esiin tulleita asioita. Henkilökunta ei voi riittää ja ehtiä tekemään kaiken perustyön ohella myös kuntoutusta ja kuntoutusohjausta, siten kuin he hyvillä resursseilla voisivat toteuttaa.

Rikosseuraamuslaitos on satsannut valtavat rahamäärät toukokuussa 2022 käyttöön otettuun uuteen asiakastietojärjestelmään Rotiin. Roti-asiakastietojärjestelmä yhtenäisti Vankitietojärjestelmän (VATI) ja Yhdyskuntaseuraamuslaitoksen (TYYNE) tietojärjestelmän. Roti-tietojärjestelmän tarkoitus on yhtenäistää Rikosseuraamuslaitoksen yhteistä asiakkuutta ja sen hallintaa (Rikosseuraamuslaitos, 27.3.2023). Uutisista olemme saaneet lukea, että Roti-tietojärjestelmän käyttöönotto ei ole sujunut kovin mutkattomasti. Vankilan työntekijöiltä kävi ilmi, että Roti vie työntekijöiltä enemmän aikaa kuin edelliset järjestelmät. Tilanteessa, jossa vankiaines on haastavampaa ja työntekijöiden rekrytointi vaikeampaa kuluu työntekijöillä enemmän aikaa tehtäviin, jotka hoituivat ennen Rotia nopeammin. Ei ole siis ihme, että henkilökunta kuormittuu. Kirjaamiseen kuluva aika on pois vangeilta. Jos vankien on muutenkin vaikeaa luottaa kehenkään eikä työntekijöillä ole aidosti aikaa kohdata vankia niin tietääkö loppujen lopuksi kukaan vangin todellista mielialaa tai henkistä tilaa? Tuo tietohan olisi maallikon silmin todella tärkeä paitsi vangin itsensä myös vapautteen valmentavasta sekä rikoskierteen katkaisun näkökulmasta katsottuna.

Vangin oman motivaation merkitys on oleellisen tärkeää niin ammatillisen kuin muunkin kuntoutuksen, kuten myös opiskelun ja työn tekemisen suhteen. Se, mikä oli ilahduttavaa, niin opintoja tekevillä haastateltavilla opiskelumotivaatio oli herännyt vankilassa. Vangit kokivat, että opiskelu ja työnteko vankeusaihana helpottaa heidän siviilissä elämistään sekä sopeutumistaan

yhteiskuntaan. Kaikilla haastateltavilla oli motivaatiota edetä elämässään eteenpäin, pitkäjänteisyyttä ja tavoitteet, joita kohti he suuntasivat. Heillä oli toivoa tulevaisuudesta, ja he pitivät tätä toivoa tärkeänä asiana.

Haastateltavat kertoivat, että Jyväskylän vankilassa on yleensä ottaen hyvät opiskelumahdollisuudet. Haastateltavat tiedostivat myös hyvin oppimista edistäviä ja haittaavia tekijöitä sekä myös heidän yksilölliset oppimisvalmiutensa ja haasteet. Heillä ei ainakaan omasta mielestään ollut varsinaisia oppimiseen liittyviä pulmia, jollei ADHD:n (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) vaikutusta lasketa. Haastateltavien kertoman mukaan, vankilasta on mahdollisuus päästä ADHD tutkimuksiin. Tämä osoittaa, että Jyväskylän vankilassa halutaan tukea ja antaa vangille mahdollisuus oppimiseen. Sitähän emme tiedä, onko vankien mahdollisuudet saada tukea samanlaiset kaikissa vankiloissa. Kriminaalihuollon tukisäätiön 2021 julkaisemassa raportissa kerrotaan, että 15 % vangeista kokee, ettei ole saanut vankeusaikana apua ja tukea keskittymiseen ja oppimiseen liittyvissä asioissa (Niemelä, Turunen, Harsu, Kaurala, Sunikka & Daavittila, 2021, s. 6–7).

Haastattelut osoittivat myös, että opiskelun aste Jyväskylän vankilassa vaikutti opiskeluolosuhteisiin. Yliopisto-opiskelijalla oli oikeus opintoluvalla olla Yliopiston kampuksella jopa 12 tuntia päivässä ja iltaisin mahdollisuus omaan tilaan yhdyskuntaseuraamuslaitoksen tiloissa. Toisen asteen opiskelijalla tällaisia mahdollisuuksia ei ollut. Opiskeluolosuhteisiin vaikutusta oli myös sillä, majoittuuko vanki yhden vai kahden hengen huoneessa. Jos majoittuu kahden hengen huoneessa, niin vaikutusta on sillä, osallistuuko huonekaveri johonkin toimintaan päivisin, jolloin itse saa opiskelurauhan.

Haastatteluissa nousi esiin rangaistusajan suunnitelman suuri merkitys vankeusajan toteuttamisessa. Vangit kokivat vahvasti, että rangaistusajan suunnitelmalla on suuri merkitys siihen, mitä he voivat tehdä vankeusaikana. Vankien kertoman mukaan se, mikä oli rangaistusajan suunnitelmaan kirjattu, oli työstä lähteä muuttamaan. Tämä herätti meissä opinnäytetyön tekijöissä hämmennystä, sillä 2016 julkaistussa Vankeuslakiuudistuksen arviointitutkimuksen yhteenvedossa todettiin, että suurin osa rangaistusajan

suunnitelmista tehtiin vankeja kuulematta heidän asiakirjojensa pohjalta (Liimatainen & Rantala, 2016, s. 2). Tämä vähentää vangin vaikutusmahdollisuuksia ja osallisuutta vankeusajan suorittamisessa. Pohdimme, tietävätkö vangit etukäteen, kuinka suuri merkitys rangaistusajan suunnitelmalla on vankeusaikaan. Kerrotaanko heille heidän osallistumisensa tärkeydestä? Mitkä asiat ja miten rangaistusajan suunnitelmaan valikoituvat, mikäli vanki ei itse niiden kirjaamiseen osallistu? Vankilassa sisällä olevat vangit ovat mukana rangaistusajan suunnitelman laatimisessa, mikäli eivät siitä itse kieltäydy. Käytännössähän emme tiedä, kuinka paljon vanki pääsee itse vaikuttamaan rangaistusajan suunnitelman laatimiseen, vaikka olisikin paikalla. Vanki voi myös jättäytyä passiiviseen rooliin välinpitämättömyyttään. Rangaistusajan suunnitelman laatimiseen vaikuttaa oletettavasti vahvasti myös työntekijän ammattitaito ja kyky kuunnella vankia. Lain mukaan kaikilla vangeilla pitää olla rangaistusajan suunnitelma, mutta kuinka merkityksellinen ja kenelle se on siinä tilanteessa, mikäli tuomittu ei sen laatimiseen halua osallistua?

Opiskelua ja yleensäkin vangin hyvinvointia vähentävänä ja stressiä aiheuttavana tekijänä voidaan pitää vankien esille tuomaa roolin ylläpitoa. Vangeilla on oma rooli vankilassa ja asemansa vankilan hierarkiassa. He eivät uskalla kertoa opiskelu- tai työkavereilleen olevansa vankeja, sillä se voi vaikuttaa toisten suhtautumiseen ja vangin verkostoitumismahdollisuuksiin. Osa työnantajista ei koe huonona, että työntekijä on ollut vankilassa, mutta toiset työnantajat eivät halua ottaa vankia töihin.

Haastateltavat kertoivat, että on vaikea luottaa juurikaan kehenkään vankilassa tai vankilan ulkopuolella. Heillä oli kokemus siitä, ettei avoimuus kannata, siitä voi joutua vaikeuksiin ja kerrotut asiat voivat kääntyä itseä vastaan. Koemme vankien tulevaisuuden kannalta tärkeäksi sen, että heillä olisi vankilassakin ihminen, jonka kanssa puhua asioistaan avoimesti. Sosiaalisia taitoja sekä kykyä kommunikoida ihmisten kanssa ei opita hetkessä eikä automaattisesti. Luottamustakin on vaikea rakentaa jollei siihen ole milloinkaan saanut mahdollisuutta. Tämä on mielestämme yksi tärkeä huomioimisen arvoinen seikka jatkossa. Olisiko vastuuvirkamiehen tehtäviä syytä tarkastella uudelleen? Olisiko mahdollista palkata vankilaan ihminen, joka olisi auttamassa ja ohjaamassa vankeja, tukemassa ja kuuntelemassa heitä? Olisi tärkeää, että

vanki pääsee purkamaan sanallisesti tuntojaan ja ajatuksiaan omana itsenään sen sijaan, että tukahduttaa niitä monien vankeusajan rooliensa taakse. Tällöin vankilasta vapautuessaan hänellä olisi tunne kuulluksi tulemisesta sekä opittu taito puhumisen tärkeydestä. Vapauteen valmentavasta näkökulmasta todella tärkeitä taitoja ja kenties yksi vaikuttava keino vihakierteen katkaisussa. Voi kuvitella, kuinka raskasta eri roolien ylläpito on vangille ja vaikeuttaa paitsi vangin oman identiteetin rakentumista myös ihmissuhteiden ylläpitämistä tai niiden luomista vankeusajan jälkeenkin.

Sekä vankien että työntekijöiden näkökulmasta nousi esiin haasteita vastuuvirkamieskäytäntöihin liittyen. Vastuuvirkamiehelle kuuluu käytännössä kaikki vankia koskevat asiat, myös opiskeluun ja työhön liittyvät. Hän on se, joka ottaa vastaan vangin lomatoiveet, anomukset ja esittelee niitä eteenpäin. Samaan aikaan hänen tulisi olla se henkilö, jolle vanki kertoo asiansa. Tämähän on yhtälönä mahdoton. On selvää, ettei vanki voi vastuuvirkamiehelleen olla täysin rehellinen varsinkaan negatiivisista asioista, mikäli haluaa käytännön asioiden hoituvan mutkattomasti. Vastaavasti vastuuvirkamies joutuu ikävään välikäteen, mikäli vanki avautuu luottamuksellisesti asiasta, jolla on vaikutusta vaikkapa loman myöntämiseen liittyviin perusteisiin. Tuen ja kontrollin yhdistäminen voi olla tietyissä tilanteissa lähes mahdotonta, vaikka paperilla kaunis pyrkimys onkin. Vastuuvirkamiehen ja vangin välinen kemia, vuorovaikutuksellinen suhde sekä asenteet vaikuttavat myös olennaisesti yhteistyön sujuvuuteen. Vangit nostivat esiin vastuuvirkamiesten työkuormituksen, joka välittyy vangeille asti. Työntekijöiltäkin saimme kommenttia siihen liittyen, etteivät nykyiset tietokonejärjestelmät ole sujuvuudeltaan kehuttavia vaan aikaa vieviä. Kaikki ylimääräinen, raportointiin kuluva aika on pois tärkeästä vankien kohtaamistyöstä.

Yritystoiminnan helpottaminen ja sen pyörittämisen sujuvoittaminen vankilasta käsin oli monella toiveena. Tästä asiasta saimme monta hedelmällistä keskustelua paitsi haastateltavien myös meidän tekijöiden kesken. Lähtökohtaisestihan se on hyvä, jos vanki on motivoitunut työllistämään itsensä ja vaikkapa samalla monta muutakin. Voisi kuvitella, että hänellä on paremmat valmiudet vankilasta vapautumisen jälkeen elää elämäänsä rikoksettomalla polulla,

työllistyä ja rakentaa mieleisensä arki. Löysimme asiasta kuitenkin muutaman pohdinnan arvoisen seikan. Kuka valvoo ja miten yritystoimintaa sekä sen laillisuutta? Vankilassa on mahdollista verkostoitua. Kuinka moni valitsee opintoja ja työpaikkoja sen mukaan, että pystyisi paremmin pyörittämään rikollista bisnestä? Kuten vangit itse toivat esiin, vankilassa opitaan ”keinot ja konstit”. On syytä muistaa, ettei kaikki opiskelu ja työtoiminta vie automaattisesti kohti rikoksetonta polkua.

Haastatteluissa tuli esiin myös se, että vankilassaoloaikana yritystoiminnan aloittaminen on vähemmän riskialtista. Vangin ei tarvitse maksaa vuokraa, sähköä eikä vesimaksuja, joten vangin sanoin ”persnettoa” voi tehdä turvallisemmin, eikä ole niin paljon haittaa vaikkei yritys aluksi tuottaisikaan. Tätä jäimme pohtimaan laajemmin. Vankilan ulkopuolella yritystoimintaa aloittelevilla ei ole samaa mahdollisuutta. He maksavat yrityksen kulujen lisäksi myös omaan asumiseen ja elämiseen liittyvät kulut. Moraalinen kysymys ja eettinen näkökulma pakottaa pohtimaan onko oikein, että rikoksetonta elämää elänyt alkava yrittäjä on tukalammassa asemassa kuin rikoksia tehnyt, vankilaan päätenyt, veronmaksajien varoilla vankilassa elävä vanki? Eikö tämä asetelma vääristä myös hintakilpailua sillä vankilasta käsin on mahdollista tehdä halvemmalla juuri siksi, ettei rahaa tarvitse varata niin paljon muuhun elämiseen, kuten asumiseen?

Vangin kokemuksen mukaan vankila voi parhaimmillaan olla keino säästää rahaa. Jos työllistää itsensä ja käyttää esimerkiksi työstä saamansa rahat järkevästi niin vapautuessaan vangilla on hyvin rahaa uuden elämän alkuun. Vankihan saa esimerkiksi rakennustyömaalla työskennellessään alan työehtosopimuksia vastaavaa palkkaa. Osa vangeista puolestaan koki, etteivät saadut rahat mitenkään riitä. Paljon varmasti riippuu taloustaidoista ja rahan käytöstä. Osaako vanki suunnitella tulevaisuuttaan pitkällä tähtäimellä ja sovittaa rahankäyttönsä siihen? Merkityksellistä on myös se, kuinka paljon käyttää rahaa päihteisiin ja tupakkaan. Mikäli vangilla ei ole koulutustaustaa eikä työpaikkaa niin hän saa rahaa vähemmän ja luonnollisesti myös tulevaisuuden näkymiä on vaikeampi rakentaa.

Vankien kertoman mukaan vankilan raamit ja linjaukset vaikuttivat heidän olemiseensa vahvasti vankeusaikana. Kuitenkin he toivat esiin, että pääsääntöisesti heidän toiveensa ja tarpeensa pyritään huomioimaan, mikäli vankilan säännöt eivät sitä estä. Vangit kokivat myös, että heidän mahdollisuutensa vaikuttaa omiin asioihin lisääntyi, mitä lähemmäs vankilasta vapautuminen tuli. Haastattelussamme eräs vangeista aisti haastattelijoiden innon ja halun vaikuttaa työhön ja opiskeluun sekä kuntoutukseen liittyviin asioihin. Hän totesi meille, että moni työntekijöistä törmää varmasti käytännön mahdottomuuksiin, joita lait ja raamit asettaa. Olemme itsekin opinnäytetyön eri vaiheissa törmänneet lukuisiin byrokratian haasteisiin sekä siihen, ettei tieto kulje tai siirry. Pysymme siis erittäin hyvin samaistumaan työntekijöiden ja vankien turhautumisen tunteeseen asioiden hoitoon liittyen. Ymmärrystä löytyy sille, että turvallisuussyistä tarvitaan paikoitellen varmistuksia, mutta monessa kohtaa voisi olla syytä pysähtyä kriittisesti arvioimaan työn sujuvuutta ja kustannustehokkuutta. Moni asia voitaisiin varmasti hoitaa järkevämmiin. Tässä asiassa olisi suotavaa kuunnella paitsi vankiloiden työntekijöitä myös vankien kokemuksia.

Vangit nostivat esiin sen, että työntekijöiden asenteessa ja ammattitaidossa on suuria eroja. Yleisesti vangit pitivät Jyväskylän vankilan työntekijöiden asennetta parempana kuin muissa vankiloissa. Esiin tuli kuitenkin se, että halutessaan työntekijät pystyvät vangin sanoin “kyykyttämään” eli hankaloittamaan vangin asioiden hoitamisen sujuvuutta. Useampi haastateltavista kertoi, että voi valikoiden luottaa työntekijöihin ja kertoa omista asioistaan. Vangin kertoman mukaan “pärstäkerroin” vaikuttaa puolin ja toisin. Merkitystä on sillä, kuka vangin lupa- tai muun asian esittelee, joten vankien on taktikoitava asian esittämisen tai anomuksen antamisen kanssa. Haastateltavilla oli kokemusta siitä, että vaikka on olemassa lait, raamit ja säännökset niin sen sisällä voidaan valtaa käyttää myös väärin. Tästä oli kokemusta eri vankiloista.

Asenteilla oli myös valtavasti vaikutusta. Eräs vanki oli pyytänyt eräässä vankilassa opiskelumateriaalia ja hänelle oli todettu, että “*emme ole oppilaitos, olemme rangaistuslaitos*”. Kuitenkin edessä on päivä, jolloin vanki astuu vapauteen. Eikö silloin olisi parempi kaikkien kannalta, että hänellä olisi parhaat eväät tulevaisuuteensa? Suotavaa ja toivottavaa olisi, ettei vanki enää palaa

vankilaan ja oppii rikoksettoman elämäntavan. Siksi kiusanteko hänen opiskelunsa tai työn teon sujuvuutta kohtaan koituu lopulta lähinnä veronmaksajien taakaksi. Hehän kustantavat vangin asumisen ja elämisen paitsi nyt, myös silloin, mikäli hän vielä palaa vankilaan.

Vangit ovat vankilassa rikoksesta tuomittuina. Henkilökunnalla on tiedossaan vangin historia, joka varmasti vaikuttaa paikoitellen heidän suhtautumiseensa vankeja kohtaan, vaikka ei saisi. Opinnäytetyössämme ei ole tutkittu asioita henkilökunnan vaan vankien näkökulmasta käsin. Haluamme tuoda esiin vankien kokemuksen. Työntekijöiden asenne, ammattitaito sekä tapa tehdä työtään on vaikuttavuudeltaan se, mikä heijastuu kovimmin vankiin itseensä, hänen omanarvontuntoonsa sekä arkeensa. On tärkeää, että työyhteisössä pidetään huolta henkilökunnan jaksamisesta ja jatkuvasta koulutuksesta sekä puututaan siihen, mikäli kuullaan tai huomataan jonkun toimivan väärin tai edes siinä rajalla.

Haastatteluissa tuli esiin, että vankiloiden käytännöissä oli suuria eroja eikä vangeille ollut aukottoman selvää omiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvät seikat. Useampi haastateltava toi julki, että he kaipaavat yhtenäisiä resursseja ja käytäntöjä sekä opiskelu- ja työntekomahdollisuuksia kaikille vangeille vankilasta riippumatta. Vastaavaa on tullut esiin myös aiemmassa vangeille suunnatussa kyselytutkimuksessa, jossa todettiin erilaisten käytäntöjen syiksi paljolti rakenteelliset seikat esimerkiksi, vankilan ”tyypin” (suljettu vai avovankila), vankiaineksen sekä valvonnan tason vaikuttavan vankiloiden käytäntöjen erilaisuuteen. Lisäksi lakia tulkitaan eri tavoin ja työntekijäresurssit vaikuttavat myös siihen, kuinka lakeja pystytään noudattamaan. Lakien tavoitteet ja vankilan henkilöstöresurssit eivät välttämättä kohtaa. Edellä mainitun tutkimuksen hetkellä puuttui myös selkeitä linjauksia, esimerkiksi ohjeistuksissa muutostilanteissa. (Liimatainen, & Rantala, 2016, s. 7.)

Vankiloiden erot tulivat esiin myös opiskelumateriaalien saatavuudessa. Joissakin vankiloissa oli lainattavana oppikirjoja, joissakin vankiloissa kirjoja piti monistaa tai ostaa itse. Kaikilla vangeilla ei ollut mahdollista päästä lainaamaan vankilan ulkopuolelta kirjoja. Tietotekniikkalaitteiden suhteen oli myös

eroja. Jyväskylän vankilassa edellytettiin, että vangilla on oma kannettava tietokone opiskelua varten, osassa vankiloista taas tuli käyttää vankilan tietokonetta opiskeluun. Tämä aiheutti epätasa-arvoisuutta vankien kesken, koska kaikilla vangeilla ei ole varaa ostaa omaa kannettavaa tietokonetta tai oppikirjoja. Vankiloiden työntekijäresurssit myös vaihtelevat. Opinto-ohjaajaa ei ole kaikissa vankiloissa, esimerkiksi Jyväskylän vankilassa saatavilla ja eräs haastateltava olisi kaivannut hänen palvelujaan. Vankilan työntekijän mukaan psykologin palveluja oli myös käytössä, mutta palvelun määrä vaihteli eri vankiloissa.

Vangit kaipasivat enemmän tietoa ja tiedotusta asioihinsa liittyen sekä tarjolla olevista vaihtoehdoista. Monen asian suhteen kriteerit olivat epäselviä eli se, miksi toinen saa jotain ja toinen ei. Erilaisiin käytäntöihin toivottiin tasavertaisuutta tai edes perusteluja. Vangit puhuvat keskenään ja vertailevat kokemuksiaan. Vankilan työntekijät eivät saa kertoa toisen vangin asioita eivätkä siksi voi myöskään perustella miksi toinen saa jotain ja toinen ei. Vankilan työntekijöiden kanssa keskustellessamme tuli ilmi, että perustelut lupa- ja muihin asioihin esitetään kyseessä olevan vangin tilanteesta käsin. Ne eivät siis ole suoraan verrannollisia keskenään.

Keskusteluista nousi esiin vankien kokemus siitä, että aktiivinen ja vaativa vanki koetaan henkilökunnan suunnalta helposti rasitteeksi. Vastaavasti taas asiansa itse hoitava, näkymätön ja huomaamaton vanki saa olla rauhassa eikä hänen tekemisiinsä ja olemiseensa juurikaan puututa eikä hän välttämättä juurikaan tapaa vankilan työntekijöitä arjessaan. Pohtiessamme kuulemaamme mietimme, että esimerkiksi loistavat manipulointitaidot omaava vanki voi todella taitavasti esittää olevansa muuta kuin todellisuudessa on. Mikäli vanki hoitaa opiskelu-, työ- ja muut asiansa hyvin eikä juurikaan kuormita työntekijöitä niin tarkoittaako se kuitenkin automaattisesti sitä, että hän olisi riskitön tai ettei hänen tekemisiään kannattaisi hiukan seurata? Valvonnan suhteen meille jäi vielä paljon kysyttävää. Esimerkiksi puhelimen käyttökielto vankilassa ei kai tarkoita sitä, etteikö vanki voisi hankkia puhelinta vankilan ulkopuolelle muuta kautta? Sähköpostiliikennettä ja vangin tapaamia ihmisiä lienee aika mahdoton valvoa, mikäli vanki on valtaosan päivästä vankilan

ulkopuolella? Jalkapannasta huolimatta vangit ovat suhteellisen vapaita liikkumaan ja väkisinkin mieleen nousee kysymys avovankilan kuntouttavasta ja valvovasta roolista, onko sitä? Jos vanki käy vankilassa lähinnä nukkumassa niin kuka tai mikä taho käytännössä on tietoinen vangin henkisestä ja fyysisestä tilasta tai tekemisistä, vai onko kukaan?

Meille tämän opinnäytetyön tekijöille on työn tekemisen eri vaiheissa jäänyt sellainen kuva, että vangit ovat loppujen lopuksi vankilassa hyvin pitkälti säilössä ja todella omillaan. Vaaditaan itseohjautuvuutta, jotta pääsee eteneeseen. Kuten eräs vanki totesi *“lähtökohtaisesti vankila ei ohjaa vaan pitää olla itse aktiivinen”*. Kuitenkin tunnustettu ja tutkittu tosiasia on, että vangit ovat moniongelmaisia. Moniongelmaisen ihmisen kohdalla ohjaamisen merkitys korostuu ja hänelle olisi tärkeää esittää erilaisia vaihtoehtoisia polkuja ja mahdollisuuksia. Eikö jokainen ihminen ansaitse sen, että hänestä kiinnostutaan aidosti ja saa tunteen siitä, että on tärkeä ja arvokas omana itsenään? Rikoskierteen katkaisussa voisi moniongelmaisen vangin kohdalla auttaa se, että pysähdyttäisiin tarkastelemaan juurisyitä ja pyrittäisiin avaamaan hänelle vaihtoehtoisia tapoja toisenlaiseen elämään sekä keinoja sen mahdollistamiseksi.

Haastatteluissa nousi esiin sellainenkin asia, että kaikki vangit halusivat pysyä jatkossa vankilasta pois. Heillä oli halu katkaista rikoskierre ja heillä oli myös ajatuksia, kuinka siihen voi vaikuttaa. Heistä kaikki eivät kuitenkaan olleet varmoja siitä, miten se käytännössä tulee onnistumaan. Raha näytteli valtavan suurta roolia tulevaisuuden toivon ja motivaation näkökulmasta. Kuitenkin tunnustettiin ääneen, että Suomessa rehellisin keinoin on aika mahdotonta saada sellaista erittäin hyvää elintasoa ja toimeentuloa. Haastateltavien mielestä monet ihmiset varmasti tarttuvat helpon rahan mahdollisuuteen, vaikka siinä on riskinsä ja kiinni jäädessä saattaa jäädä miinuksien puolelle. Uuden, Petteri Orpon hallituksen leikkauspolitiikka nousi myös keskustelussa esiin. Pohdinta siitä, kuinka moni joutuu tekemään jatkossa rikoksia vain selviytyäkseen ihan tavallisen arjen kuluista, kun ruuan hinta ja kaikki muukin nousee ja tuet tippuvat eikä töitä välttämättä ole. Loppujen lopuksi säästöt tukien leikkaamisissa ja vähentyvä avun saamisen mahdollisuus esimerkiksi mielenterveyspuolella tulee siis mitä todennäköisimmin näkymään rikollisuuden kasvuna ja

kuormittaa sitä kautta poliisia, oikeuslaitosta, Rikosseuraamuslaitosta sekä vankiloita. Pahimmillaan pieni säästö toisessa kohtaa kasvaa moninkertaiseksi, yhteiskuntaa kuormittavaksi kulueräksi.

Aiemmin tuli esiin jo joitakin vankien kehittämissuhteita opiskelun ja työn tekemisen suhteen. Moni toi esiin harrastamisajan ja opintoihin varatun ajan päällekkäisyyden. Osa vangeista toivoi, että voisi opiskella myös klo 21 jälkeen illalla, mikä ei ollut internetajan loppumisen takia mahdollista. Opiskelulle on näin tekijöiden silmin varattu varsin paljon aikaa vankilassa, koska joillakin vangeilla on aika koko päivä aamusta iltayhdeksään asti opiskella. Osa ihmisistä on iltavirkkuja ja kokevat olevansa parhaimmillaan ilta-aikana, mutta valvonnan ja päivärytmin näkökulmasta tässä asiassa voisimme ajatella olevan mahdollista ottaa kaikkien yksilöllisiä toiveita huomioon. Vankeusrangaistuksen ydin on rajoittaa henkilön vapautta elää niin kuin haluaa. Vankila ei voi olla paikka, jonne päädytään rikoksen tehtyään tuomiota suorittamaan niin kuin vangille itselle parhaiten sopii.

Eräs haastateltavista toi esiin toivomuksen ilmaisista opinnoista myös oppivelvollisuusiän jälkeen. Ymmärrämme tämän hyvin hänen näkökulmastaan, koska taloudelliset vaikeudet vaikeuttivat hänen opiskeluaan. Yhteiskunnallisesti ajatellen on kuitenkin kustannussyistä mahdollista tarjota kaikille ilmainen opiskelu eikä se oikein voi mennä niinkään, että rikoksen tekemällä pääset parempien etujen ääreen kuin lakia noudattanut kansalainen vankilan ulkopuolella.

Kannustavilla ja tukena olevilla läheisillä voi olla positiivinen vaikutus vangin opiskelumotivaatioon sekä rikoskierteen katkaisuun. Yleisesti vangit olivat tyytyväisiä Jyväskylän vankilan läheisten tapaamismahdollisuuksista. Muissa kehittämissuhteissa tuli esiin toivomus lisääjasta pitkämatkalaisten lomaan, jotta ehtisi nähdä läheisiään paremmin. Jos melkein koko loma kuluu edestakaiseen matkaan, ei vanki ehdi nähdä läheisiään kuin hetken. Vanki ei voi välttämättä itse vaikuttaa mihin vankilaan hänet on sijoitettu, joten pitkä välimatka läheisiin voi koitua kustannusten ja käytännön takia haastavaksi. Yhteyden helpottamiseksi toivottiin esimerkiksi Whatsapp-sovelluksen

käyttömahdollisuutta, sillä tekstiviestit koettiin hankaliksi ja etäisiksi. Tässä tulevat taas vankilan säännöt vastaan. Ulkoilutilan pienuudelle toivottiin myös tehtävän jotakin, jotta siinä pystyisi liikkumaan paremmin. Vankilan ulkopuolella on hyvät ja monipuoliset liikuntamahdollisuudet, mutta pääsevätkö kaikki vangit hyödyntämään niitä? Paremmat ja virikkeellisemmät ulkoilutilat aktivoivat vankeja ja edistävät heidän terveyttään sekä kuntoutumistaan myös opiskelua ja työssä jaksamista silmällä pitäen.

Tiedustellessamme Opetus- ja kulttuuriministeriöstä sitä, velvoittaako mikään tahon oppivelvollisuusiän ohittanutta vankia suorittamaan kesken jääneen peruskoulun loppuun saimme kieltävän vastauksen. Keskustelussa tuli ilmi vastaajan näkemys siitä, että jollei esimerkkinä käytetty kolmekymppinen miesvanki ole vielä siihen ikään mennessä ymmärtänyt itse koulutuksen tärkeyttä niin sille ei kukaan muu voinut mitään. Meidän opinnäytetyöntekijöiden kesken koimme valtavaa hämmennystä asiaan liittyen. Eikö esimerkiksi se, että edes peruskoulu olisi suoritettuna ole merkittävä tekijä rikoskierteen katkaisun näkökulmasta? Eikö koulut kesken jättänyt vanki ole lähes automaattisesti tukien varassa vailla opiskelu- ja työllisyysnäkökulmia? Tällaisen vangin voi olla erittäin haastavaa irtaantua rikollisista ansaintakeinoista. Vankila voi toimia motivoivana vaikuttajatahona rikoskierteen katkaisuun liittyen. Toivomme, että päättäjät ottaisivat paremmin päätöksissään huomioon myös kuntouttavan näkökulman ja tässä hyödyntäisivät kuntoutuksen ammattilaisten osaamista.

Monet vankilasta vapautuneet vangit, joiden kanssa olemme opinnäytetyömatkamme aikana keskustelleet, ovat nostaneet esiin haastatteluissakin tunnistettuja haasteita. Lisäksi vankiloiden puutteellinen kuntoutus ja Rikosseuraamuslaitoksen kankea byrokratia on saanut kritiikkiä. Vankiloiden ylläpitämiseen ja koko vankilajärjestelmään kuluu valtavasti rahaa. Tulevina kuntoutuksen ohjaajina koemme tärkeäksi ja kustannustehokkaaksi nimenomaan oikea-aikaisen kuntoutuksen hyvin resursoitujen kuntoutuspalvelujen sekä opiskelun ja työn mahdollistamisen mielellään ennen vankilaan päätymistä, mutta viimeistään vankilassa. Ehdottoman tärkeäksi koemme, että asioihin reagoidaan jo varhaiskasvatuksessa ja kouluissa. Mitä varhaisemmassa vaiheessa ihmiset saavat apua ja tukea ongelmiinsa ja haasteisiinsa sen paremmat

mahdollisuudet ja valmiudet heillä on omaan tulevaisuuteensa liittyen. Tarkastelemisen arvoista on sekin, että tarjoaako yhteiskunta apua ja tukea riittävän ajoissa riittävän monelle? Kuinka monet vankilaan päätyneistä ovat siellä siksi, että se on ollut ainoa keino saada katto pään päälle, ruokaa, terveydenhuoltoa ja keinon aloittaa alusta tai löytää edes joku polku, mitä kohti kulkea? Erään vapautuneen vangin sanoin: “Vankila ei ole huono paikka jollei siellä hakeudu hankaluuksiin. Monella on parempi olla vankilassa kuin vankilan ulkopuolella”.

Kiinnostaisi kovasti tietää, kuinka vankien ammatilliseen kuntoutukseen ohjaaminen toteutuu Suomen eri vankiloissa. Jäikö AKO-hankkeesta tai Vankeusaika mahdollisuutena-hankkeesta mitään jäljelle? Tästä olisi ollut mielenkiintoista jatkaa tutkimusta. Selvittämisen arvoista olisi myös se, miten vankien kokemukset opiskelusta ja työn teosta eroavat valtakunnallisesti. Haastattelemamme vangit kokivat, että resurssit, käytännöt sekä työntekijöiden asenteet vaihtelevat eri vankiloissa. Kiinnostavaa olisi tietää, miten oppivelvollisuus uudistus ja Sote-uudistus ovat vaikuttaneet vankien opiskelumahdollisuuksiin sekä millaisia ovat kuntien ja hyvinvointialueiden resurssit, osaaminen ja tahtotila? Onko oppivelvollisille ja nuorille vangeille resursoitu riittävästi lähiope- tusta? Tutkimisen arvoista olisi myös vankilaopetukseen vaikuttavien lakien, asetusten ja suositusten sekä käytännön yhteentörmäykset.

LÄHTEET

Ammattikorkeakoulujen eettiset suositukset, (2019). Arene. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEA-KOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTI-SET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>

Danielsson, P. & Aaltonen, M. (2017). Vankeusrangaistukseen tuomittujen työmarkkinoille osallistuminen seuraamuksen jälkeen. Yhteiskuntapolitiikka: 2017/5. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017102650310>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2022). Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. (2. painos). <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523458123>

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2015). Tutki ja kirjoita. (20. painos). Tammi.

Juvonen-Posti, P., Lamminpää, A., Rajavaara, M., Suoyrjö, H. & Töttermann, P. (2016). Työikäisten kuntoutumisen monialainen järjestelmä. (1. painos). Teoksessa I. Autti-Rämö, A-L. Salminen, M. Rajavaara & A. Ylinen. (toim.). Kuntoutuminen. Duodecim.

Jyväskylän vankilan tulo-opas. (2022). Rikosseuraamuslaitos Haettu 28.1.2024 osoitteesta https://www.rikosseuraamus.fi/material/collecti-ons/20221107163000/HnlGnwzSJ/Jyvaskylan_vankilan_tulo-opas_11.10.2022.pdf

Kaarlejärvi, K. & Puumalainen, J. (2019). Vankeusaika mahdollisuutena! -hankkeen loppuraportti. Hyviä käytäntöjä rikostaustaisten osallisuuden ja työllistymisen edistämiseen. Kuntoutussäätiön työselosteita 62/2019. Kuntoutussäätiö. <https://kuntoutussaatio.fi/assets/files/2019/06/Vankeusaika-mahdollisuutena-hankkeen-loppuraportti-final.pdf>

Kaurala, M. & Kylämarttila, V. (2010). Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutu-
jan asema. Kriminaalihuollon tukisäätiö raporteja 2/2010.
<https://www.krits.fi/wp-content/uploads/2018/04/asiamiesselvitys.pdf>

Kansaneläkelaitos, (2023a). Ammatillinen kuntoutus selvitys. Haettu 6.1.2023
osoitteesta <https://www.kela.fi/kuntoutus selvitys>

Kansaneläkelaitos. (2023b). Nuotti-valmennus. Haettu 6.1.2023 osoitteesta
<https://www.kela.fi/nuotti-valmennus>

Kostiainen, R. (24.5.2023). Rangaistuksen täytäntöönpanon tulee olla turval-
lista ja kuntouttavaa. Haaste 2/2023. [https://rikoksentorjunta.fi/-/haaste-2-
2023-vaikuttajana-arto-kujala](https://rikoksentorjunta.fi/-/haaste-2-2023-vaikuttajana-arto-kujala)

Laki rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta
128/1995. Haettu 28.10.2023 osoitteesta [https://www.finlex.fi/fi/laki/al-
kup/1995/19950128](https://www.finlex.fi/fi/laki/al-
kup/1995/19950128)

Liimatainen, A. & Rantala, K. (2016). Vankeuslakiuudistuksen arviointitutki-
muksen yhteenveto. Katsauksia; No. 17/2016. Kriminologian ja oikeuspoliti-
kan instituutti. <http://hdl.handle.net/10138/170067>

Miettinen, S., Välimaa, O., Mäntyneva, P., Kaisvuori, T., Hakala, P. & Mäki, S.
(2019). ”Apu on ollut mittaamattoman arvokasta” Kelan nuorten ammatillisen
kuntoutuksen NUOTTI-valmennus ja suullisen hakemisen malli. Kelan työpa-
pereita 150/2019.

Moilanen, T. (30.10.2023). Kulttuuri ja -opetusministeriön sihteerin, Teija Moi-
lasen, puhelinkeskustelu.

Niemelä, H., Turunen, S., Harsu, A., Kaurala, M., Sunikka, S. & Daavittila, T.
(2021). ”Et vapautues olis elämä, jota elää”. Selvitys Rikosseuraamuslaitoksen
asiakkaiden tarpeista ja oikeuksien toteutumisesta. Kriminaalihuollon

tukisäätiön julkaisu 11/2021. <https://rets.fi/wp-content/uploads/2021/11/Ky-sely-vangeille-verkojulkaisu-2021.pdf>

Opetushallitus. (2023a). Aikuisten perusopetus. Haettu 28.10.2023 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/aikuisten-perusopetus>

Opetushallitus. (2023b). Vankilassa järjestettävä koulutus. Haettu 28.2.2023 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vankilassa-jarjestettava-koulutus>

Perustuslaki 731/1999. Haettu 5.3.2023 osoitteesta <https://www.fin-lex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Piispa, M. & Lind, H. (2021). Taustalla rikos, edessä muutos: Suositukset vi-ranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnit-tymisessä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-844-8>

Puusa, A. & Juuti, P. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetel-mät. Gaudeamus.

Rautanen, M., Harald, K. & Tyni, S. (2023). Vankien terveys ja hyvinvointi 2023. Wattu IV-vankiväestötutkimus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-148-1>

Rikoksetoman elämän tukisäätiö. (2024). Vangin toimeentulotuki. Haettu 20.1.2024 osoitteesta <https://rets.fi/tietoa/vankeusaika/vangin-toimeen-tulo/vangin-toimeentulotuki/>

Rikosseuraamuslaitos. (2017). Ammatillinen koulutus ja työelämätaidot. Työ-toiminnan kehityssuunnat 2018–2020. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/N2SOrSVWL/Ammatillinen_koulu-tus_ja_tyuelamataidot_2018_-_2020.pdf

Rikosseuraamuslaitos. (2022a). Opiskelu vankilassa. Haettu 28.10.2023 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikoksestatuomituille/vangeille/opiskeluvankilassa.html>

Rikosseuraamuslaitos. (2022b). Oppivelvollisuuden laajeneminen tuo uusia mahdollisuuksia ja velvollisuuksia vankiloihin, Haettu 28.10.2023 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2022/oppivelvollisuudenlaajenementuouusiamahdollisuuksiajavelvollisuuksiavankiloihin.html>

Rikosseuraamuslaitos. (2023a). Avolaitostyö- ja toiminta. Haettu 20.10.2023 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikoksestatuomituille/vangeille/tyotansiotjarahankaytto/avolaitostyotjatoiminta.html#>

Rikosseuraamuslaitos. (2023b). Jyväskylän vankila. Haettu 2.11.2023 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajhteystiedot/vankilat/jyvaskylanvankila.html>

Rikosseuraamuslaitos. (2023c). Ohjelmatyö. Haettu 29.10.2023 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/ohjelmaty.html>

Rikosseuraamuslaitos. (2023d). Rikosseuraamuslaitos. Haettu 29.1.2023 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos.html#>

Rikosseuraamuslaitos. (2023e). Tehtävät. Haettu 29.1.2023 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset.html#>

Rikosseuraamuslaitos. (2023f). Tilastollinen vuosikirja. Haettu 3.1.2024 osoitteesta https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/esitteet/wa4K1D6il/RISE_YLEISESITE_WEB_181017.pdf

Rikosseuraamuslaitos. (2023g). Työ. Haettu 28.10.2023 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikoksestatuomituille/vangeille/tyotansiotjarahankaytto/tyo.html>

Rikosseuraamuslaitos. (2023h). Työtoiminta ja opiskelu. Haettu 29.1.2023 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/tyontekojaopiskelu.html#>

Rikosseuraamuslaitos. (2023i). Yhteistyö. Haettu 29.1.2023 osoitteesta <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/yhteistyo.html#>

Rikosseuraamuslaitos, (27.3.2023). Roti-Toiminnan kehittämis- ja asiakastietojärjestelmän kehittämishanke. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajan kohtaista/hankkeet/roti.htm>

Rikoksentorjunta.fi. (2023). Uusintarikollisuuden ehkäisy. Haettu 29.10.2023 osoitteesta <https://rikoksentorjunta.fi/uusintarikollisuuden-ehkaisy>

Tammelin, M. (2022). Kiitos hankkeen osallistujille. Jamk. Haettu 19.2.2023 osoitteesta <https://blogit.jamk.fi/ako/2022/08/17/kiitos-hankkeen-osallistujille/>

Tammelin, M. & Kiiskilä, T. (2020). TiKI-talk. Vankien työllistymisen edistäminen ammatillisen kuntoutuksen keinoin. Haettu 19.2.2023 osoitteesta <https://blogit.jamk.fi/tikitalk/2020/09/28/vankien-tyollistymisen-edistaminen-ammattillisen-kuntoutuksen-keinoin/>

Tammelin, M., Ketola, T. & Suomi, A. (2022). Ammatilliseen kuntoutukseen ohjaaminen rikosseuraamuslaitoksessa. Seuraamustaan suorittavien ammatilliseen kuntoutukseen ohjaaminen vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Kela. Kuntoutusta kehittämässä 34/2022. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022112166281>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2023). Mitä toimintakyky on? Haettu 17.1.2023 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on>

Tietoarkisto. (2021). Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Haettu 9.1.2024 osoitteesta https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö. Haettu 13.1.2024 osoitteesta <https://tenk.fi/fi/tiedetilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>

Tyni, S. (2015). Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? [väitöskirja, Itä-Suomen Yliopisto]. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/I1CTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoskirja_net.pdf

Työeläkevakuuttajat. (2023). Työkyky ja sen merkitys. Haettu 17.1.2023 osoitteesta <https://www.tela.fi/tyoelakejarjestelma/tyokyky-ja-sen-merkitys/#tyokyvyn-muodostuminen>

Valtioneuvoston julkaisuja. (2019). Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi. Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Valtioneuvoston asetus vankeudesta 548/2015. Haettu 11.12.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150548>

Vankeinhoitoasetus 878/1995. Haettu 3.1.2024 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1995/19950878>

Vankeuslaki 767/2005. Haettu 17.1.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Vankiterveydenhuolto. (2023). Haettu 29.10.2023 osoitteesta <https://vth.fi/>

Vilka, H. (2015). Tutki ja Kehitä. (4. uudistettu painos). PS-kustannus.

Virtanen, M., Aaltonen, M., Tyni, S. & Kivivuori, J. (17.1.2020). Vankilakoulutuksen vaikutus uusintarikollisuuteen ja vapautumisen jälkeiseen työssäkäyntiin. Edilex 2020/3. <https://www.edilex.fi/artikkelit/20398.pdf>

Yhteiskuntapolitiikka. (25.1.2021). Nuorena vankilassa-tukea työllistymiseen ammatillisen kuntoutuksen keinoin. Yhteiskuntapolitiikkalehti, Blogiarkisto. <https://yplehti.fi/blogiarkisto/nuorena-vankilassa-tukea-tyollistymiseen-ammattillisen-kuntoutuksen-keinoin/>

LIITTEET

LIITE 1

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

Opintoihin tai töihin ohjautuminen/hakeutuminen

- vankien kokemukset opiskeluun tai työhön ohjaukseen liittyen
- puheeksi ottaminen (kuka, koska)
- motivointi ja motivoituminen
- kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen
- avoimuus, luottamuksellisuus ja turvallisuus
- osallisuus ja omat vaikutusmahdollisuudet
- vahvuuksien ja voimavarojen etsiminen
- tuen, rohkaisun ja palautteen saaminen
- toivon näkökulma

Yksilölliset tarpeet

- oppimista edistävät tai haittaavat tekijät
- opiskeluun tai työllistymiseen vaikuttavat syyt
- toiveiden ja tarpeiden huomiointi
- opiskelun tai työllistymisen esteet
- opiskelun tai työllistymisen mahdollistavat asiat
- keinot, joilla rikoskierteeseen voisi vangin mielestä vaikuttaa
- työn ja opiskelun vaikutus vankilan jälkeiseen aikaan valmistautumisessa

Kehittämisehdotuksia

- vankien omat toiveet vankeusajan opiskelun ja työn kehittämisen suhteen

LIITE 2

TIEDOTE OPINNÄYTETYÖSTÄ JA TEEMAHAASTATTELUN TARKOITUKSESTA

Olemme kaksi Satakunnan ammattikorkeakoulun kuntoutuksen ohjauksen opiskelijaa ja teemme opinnäytetyötä koskien vankien opiskelua ja työntekoa. Työ liittyy opintoihimme ja työmme ohjaajana toimii Lehtori Sanna Marjamäki. Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää millaisen merkityksen vangit antavat työlle ja opiskelulle. Haluamme kuulla kokemuksistasi ja ajatuksista vankeusajan työhön ja opiskeluun liittyen. Osallistumalla haastatteluun sinulla on mahdollisuus vaikuttaa vankeusajan työ- ja opiskelumahdollisuuksien kehittämiseen.

Olemme tulossa tekemään henkilökohtaisia haastatteluja Jyväskylän vankilaan parin viikon kuluttua (pvm.). Olisitko halukas tulemaan haastateltavaksi ja jakamaan kokemuksiasi? Haastatteluista tehdään muistiinpanot eikä niitä äänitetä. Haastattelut tehdään nimettöminä ja tunnistettavat tiedot poistetaan opinnäytetyöstä. Haastatteluaineistot hävitetään opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Haastattelu on täysin vapaaehtoinen eikä siitä makseta korvausta.

Ystävällisin terveisin Päivi Jalo ja Heli Sihvo

LIITE 3

HAASTATTELULUPA OPINNÄYTETYÖTÄ VARTEN

Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin milloin tahansa syytä kertomatta keskeyttää tai lopettaa osallistumiseni. Tästä ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia. Antamalla suostumukseni osallistua tähän tutkimukseen tutkittavana hyväksyn, että minulta kerätään tietoja ja aineistoja tutkimukseen, josta minua on jo aiemmin tiedotettu.

Suostun siihen, että minusta tehty haastattelu toteutetaan muistiinpanoja tekemällä. Haastattelua ei nauhoiteta. Syntyvästä materiaalista ei käy ilmi henkilöllisyyteni eikä muut tunnistettavat tiedot. Haastattelun muistiinpanot säilytetään turvallisessa, lukitussa paikassa, johon ei ole pääsyä muilla kuin haastattelun tekijöillä. Haastattelujen auki kirjaamisen jälkeen haastatteluaineistot hävitetään.

Vahvistan, että minulla on ollut mahdollisuus esittää opinnäytetyön tekijöille tarkentavia kysymyksiä. Olen siten saanut riittävät tiedot opinnäytetyön sisällöstä, sen kulusta ja mitä se minun osaltani tarkoittaa, samoin kuin henkilötietojen käsittelystä. Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani haastatteluun. Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu. Ymmärrän myös sen, ettei osallistumisesta makseta korvausta.

Olen harkinnut edellä mainittuja kohtia ja päättänyt osallistua haastatteluun.
Päivämäärä ja paikka:

Allekirjoitus:
